

DE CAUSA

QUÆ FINIS DICITUR

APUD

PLATONEM ET PLOTINUM

CUM LOCIS EXCERPTIS

Auctore **P. MABILLE.**

CEKAZ
PROF. ALEX. DRAHA
UNIVERSITĚ MASARYKOVĚ.

DIVIONE

E TYPIS E. JOBARD

1879

FLAVIANI GUIBERT

MEMORIÆ

DE CAUSA QUÆ FINIS DICITUR

APUD

PLATONEM ET PLOTINUM

Vere scire, per causas scire.
(BACON.)

I.

DE FINE APUD PLATONEM.

I. — *Aristoteles Platonem de fine omisso reprehendit.*

Aristoteles, licet eruditione mira et perspicaci ingenio præstiterit, haud animadvertit vel potius animadvertere noluit Platonem suis variis in operibus omnes naturalium rerum causas et fines considerasse et probasse. Hæc enim apud illius *Metaphysicam* invenimus (1) : « Plato de propositis rebus ita determinavit ; claret autem ex dictis quod solum duabus causis utitur, ea quid est appellata et ea quæ secundum materiam est. » Hoc etiam adjecit (2) : « Quod igitur de causis et quot et quales sint, bene determinatum est, illi quoque omnes nobis videntur testari non posse aliam attingere causam. »

II. — *Hanc Aristotelis sententiam Alexander Aphrodisæus non accipit.*

Hæc autem censura Alexandro cognomine Aphrodisæo, qui tamen Aristotelis commentator illustrissimus habetur, adeo immerita visa est ut, eam demirans, declaraverit (*Schol.*, 553) non solum movendi causam sed etiam finis et propositi rationem apud Platonis dialogos reperiri posse dixeritque philosophum stagyriten, quum Platonem omnino naturæ scientiam subvertisse contendisset, falsum putasse.

III. — *Exponitur quid propositi habeamus.*

Nos vero propositum habemus ostendendi quam sæpe, quam lucide Plato de finis notione disseruerit vel presse declarando quæ sint hujus vis et natura, vel eam discernendo a causa movendi casuque fortuito, vel hujus in natura et hominum operibus vestigia indicando, vel eam argumentis et consequentibus variis confirmando. Deinde nostram disquisitionem conficientes, quemadmodum Plotinus (princeps eorum qui novi platonici vocantur) hanc eandem notitiam conceperit eaque usus erit, exponemus, nobiscum ipsi quærentes sapientiusne eam cognitionem adhibuerit quam Plato, mutaveritque eam in melius aut deterius.

IV. — *Explicatur quid sit finis.*

Non inutile profecto erit, priusquam de re exposita disserere incipiamus, nos breviter definiendo explicare quis sit finis, quod sit hujus in omni doctrina momentum.

Ubicumque apparet quidam ordo et simul partium

congruentia certaue ratio, ibi significatur aperte quidam finis, deinde susceptum consilium nec non ars callide parata; inde quoque prudens intelligentia nobis declaratur. Hæc omnia strictissime et aptissime cohærent. Ergo, si quis partium convenientiam profitebitur, hujusque finem notum habebit, tunc etiam quemdam aut hominem aut Deum intelligentia præditum agnoscet.

V. — *In Phædone Socrates ab Anaxagora frustra petit quis sit rerum finis.*

Plato, quum Socratis insisteret vestigiis, physicam quasi dedignabatur, quippe quæ maxime solam motus rationem quærat et contineat nec satis de fine curam habeat. Est enim in *Phædone* locus sæpe memoratus ubi Socrates se, quum aliquem pervolvere librum qui ab Anaxagora scribi putaretur, audivisset, gaudium percepisse refert. Namque in hoc libro rerum ordinatrix et princeps intelligentia haberi dicebatur: « Ego certe, inquit Socrates, putabam intelligentiam ordinantem omnia et singula secundum optimam rationem disposuisse et instruxisse. » (3) Quis enim in homine ossa et musculos, non autem consilium et optimi electionem, agere velle contenderet? Socrates ergo Anaxagoram hunc magistrum fore qui cuncta explicare sciret, putabat. Sibi persuadebat Anaxagoram, si terram esse planam aut rotundam inter alias res diceret, tum causam cur potius rotunda quam plana dimensione terram affici censeret, verbis explanaturum esse; non enim vere scire est nisi per finem scire. Habebat quoque in animo de sole ex Anaxagora sciscitari, rogaturus quid illorum siderum momenta sibi vellent. Quam mea spes delusa fuit! subjicit Socrates. « Namque eum nullo modo in rebus physicis

explicandis interponere intelligentiam sensi : neque ullam rerum concordiae causam quærebat ; haud vero aliam esse quam aerem aut æthera aut aquam multasve incredibiles hujusmodi res causam constituerebat. » (4) Vox præclara philosophoque dignissima !

VI. — *Hanc Socratis censuram Anaxagoras non meruisse nobis videtur.*

Illud tamen Socratis verbum nos mirantes facit, quippe Anaxagoræ a philosophis attribuitur convenientiam rerum forte fortuna fieri negavisse. Hanc certissime censuram magis illi qui ionici philosophi vocantur, commoverunt. Ardebant scire quid omnium sit principium, at, sua ipsa meditando ratione inducti, a proposito paulatim inscii deflecterunt, et ad id ut elementa naturæ corporea indicarent et numerarent, pervenerunt. Ipsi quam late pateret ea quæstio, male videbant.

Sed, ne moremur in his ultra quam satis est, notare licet id e citato *Phædonis* loco sequi, scilicet ut philosophus neque in causa secundum materiam neque in causa motus consistere et immorari debeat.

VII. — *Hoc in PHÆDONIS loco motum a fine Plato discernit.*

Hac in utraque causa nihil aliud apparet quam res extensa figurataque vel mutatio et violentiæ impetus ; in fine autem animi ratio facile detegitur. Motus est vis agilis ; finis autem proprius intelligentiæ est. Motus mutat, finis alit opus. Plato igitur, quum Socratem de optimi notionem disserentem nobis producit, certè suam ultra motum mentem extollit : de principe causa agitur. Primas enim

partes motus non tenet ; necessario ad aliquid tendit et spectat ; non sibi ipsi sufficit ; de illo quæritur quis sit illius finis quaque mente efficiatur.

VIII. — *Dicit quoque in PHILEBO quædam non per se subsistere sed ad aliquid tendere.*

Hoc etiam in *Philebo* proponitur. « Refert, inquit Socrates, ut tum quæ per se subsistunt et semper sui juris sunt, tum quæ sine ulla intermissione quidquam aliud expetunt, discernere velis. Illis sanctitas inest ; hæc vero illis indigent ; altera fiunt propter aliquid ; altera sunt illa propter quæ res ceteræ eveniunt. » (5) Hic apparet quam Plato movendi rationem, id est externam finis speciem, considerare non satis habuerit. Abest ut imitetur « plebsque hominum qui nocturno quasi itinere viam prætentant. » (6)

IX. — *Reprehendit etiam Empedoclem et Anaximenem de fine omisso.*

Neque enim Platoni rerum elementa veræ causæ videntur. Quidem certe Empedocles satis alte in disquirendis causis assurrexisse credidit, quod « terram in turbine versari et sub cælo locatam stare docuerit. » (7) Postea fuit Anaximenes « qui latæ vastæque magis affici formam terram concepit eamque in aere fundari dixit. » (*Idem.*) Sed isti philosophi nihil ultra speciem sensibilem videbant neque hujus dispositionis finem quærebant. Non satis proprias in mundo partes tum necessitati tum rationi accurata divisione conati sunt assignare : quod Socrati Platonicæ displicet.

X. — *In TIMÆO necessitas ab intelligentia discernitur.*

Plato contra in *Timæo* eas partes præcise oppositas nobis ostendit : « Sequitur universum ex opere duplici tum necessitatis, tum intelligentiæ. » (8) Deinde omnia poetice fingens ille philosophus præstantem necessitati intelligentiam illique suadentem ut optima ratione res cunctas conformet, nobis proponit ; cui consilio quum accesserit necessitas, ita mundus ab initio constitutus fuit. Claret hanc quidem necessitatem e natura ignis, aquæ, aeris et terræ constare, intelligentiam autem rebus sua exemplaria imponere et omnia ad finem per propriam et supremam potentiam adducere. Claret quoque necessitatem causas efficientes esse quibus omnia moventur et producuntur, etsi omnium plane et absolute rationem reddere nequeant. Namque eis finis causam adjicias oportet. Notemus quoque Platonem has duas præsensisse causas non secum pugnare : movendi causa superiore quadam re ad ipsum motus effectum caret ; si finis deerit, vis impotens et iners subsistet. Ea quæ sensibus percipiuntur, mobilia sunt ; generantur et fiunt. Hæc autem generatio a fine ad quem progreditur dependet : moveri ergo non satis est.

XI. — *In SOPHISTA quoque Plato ad finem spectat.*

In *Sophista* quoque Advena a Theetete petit oporteatne intra vulgi opinionem consistere, quippe cui omnia animalia « machinali modo et cæca vi generari videantur. Anne contra nobis illam causam ratione præditam esse divinaque scientia placebit ? » (9) His verbis neque in materia neque in movente vi rationem et intelligentiam

inesse claret. Spectabat igitur Plato ad causam finem quemdam sibi proponentem et corpora motasque res sapienter gubernantem.

XII. — *Quæramus quomodo finem Plato adhibuerit.*

Nunc operæ pretium erit disquirere quomodo finis causam Plato adhibuerit. Quod certe grave est, namque ita apparebit quale sit hujus notionis apud illius dialogos momentum. Ut ratione et via procedat dissertatio, nos videre oportet finem humanis operibus attributum. Hoc enim humana mens de fine ducit initium : a sibi scilicet orditur, nam nos ipsi agendo propositum nobis destinamus.

XIII. — *In PHILEBO disputatur de fine apud hominem.*

Sic in *Philebo* Protarchum rogat Socrates : « Dicisne navium fabricationem propter naves an propter fabricationem naves fieri ? » (10) Eo plus valet illud exemplum quo effectus magis præcise a causa distinguitur ; facile perspicitur quomodo alius aliam contineat. Socrates sic ad reliqua perguit : « Ego autem pharmaca atque omnia instrumenta materiamque adhiberi ad aliquid generatum contendo, eodemque modo omnia generata propter omnium essentiam generari. » (11)

XIV. — *Item in GORGIA.*

Item in *Gorgia* Socrates orationem ad Calliclem convertens : « Si pictores, architectos, navium structores intueberis, sine dubio quemque omnia instituto loco componentem videbis ; quisque eorum dat operam ut partes convenient et cohæreant usque eo quo apte dispositio for-

maque fiant. Præterea gymnasiarchi medicique de corpore eandem sequuntur legem. » (12) Hanc vero conclusionem Calicles accipit; tunc Socrates illud in universum præcipit: cujuscumque rei virtus, quum supellectilis, tum corporis sive animi vel animalis, haud fortuito apparet; illa profecto ex rerum rata lege sequitur.

XV. — *Tunc sese extollit ad Deum.*

In *Sophista* vero profectus ab hominum operibus Advena sese extollit ad Deum: « Deus est, inquit, omnium rerum, hominis aliorumque animalium et ignis et aquæ fabricator et pater habendus, ea ratione qua nostram artem per architecturam domum, per picturam domus speciem efficere dicemus. » (13) His verbis ostenditur quam argumenti viam nostra mens, fines interpretando, sequatur.

At in hoc disserendi modo non consistit Plato. Latius quæstio patet: non solum hominis opera sed etiam desideria nostrarumque cupiditatum continua series certum finem indicare illi videntur; ad summum Bonum nostra vota tendunt, « Quod scilicet mens omnis expetit cujusque gratia agit omnia, augurans esse aliquid, dubitans vero non satis comprehendere potest quid hoc sit. » (14)

XVI. — *Ostendit Plato in animi natura futurum etiam finem apparere.*

Attamen in operibus Platonis non satis aperta et consummata de hac re docetur disciplina; sed aliis iter paraverat. Certe progressi sunt ultra Plotinus aliique recentiores philosophi inter quos Kantius. Quid enim valet istud postulatum apud philosophos insigne quo usus Kantius ad animi

immortalitatem e lege morum naturali assurgit. Ille evidenter innititur certo fine quem lex morum et simul virtutis conditiones denotant. Illæ autem conditiones naturam humanam exprimunt et fata sempiternæ vitæ deposcunt. Sed Plato semper hiantibus hominum cupiditatibus et nostræ ad optimum propensioni his locis solummodo incumbit.

Ceterum in *Timæo* præstantem animæ naturam exigere et postulare convenientem in futurum fortunam declarat: « Quod ad optimam pertinet animam, Deus eam nobis quasi genium dedit. Summa in arce corporis locatur, ut e terra ad cœlestia regna nos extollat; etenim reipsa nos divina quædam, non vero terrena, herba sumus. » (15) Vox egregie dicta! Mente enim perfectionem optimi concipimus; cujus speciem absolutam et quæ semper eadem est, intelligimus; namque summam virtutem et pulchritudinem comprehendimus. Ille autem qui ad id cogitationis fastidium sese erigit, idem suæ originis ita vestigia in seipso reperit. Hæc ergo declarant finem quo vita hominum tandem consummari possit.

XVII. — *A mentis habitu fatisque ad corporis partes transeamus.*

Jam inde perspicitur quam late pateat illud quod quætere instituimus. Nunc a mentis natura fatisque ad corporis partes earumque congruentiam transeamus. In *Philebo* deprehendere licet Socratem coram Protarcho contententem causam in omnibus rebus inveniri: « Hæc, inquit, causa nobis dat animum et vitalitatem qua valetudo conservatur et reparatur; hæc etiam efficit multas et varias res seu compositiones et structuras seu refec-

tiones. » (16) Quin imo pressior fit distinctio. Invenimus enim in *Theetete* ea quæ sensu quodam sentimus, alio sensu percipi nequire : « Per oculos audire non possumus. » (17) Haud aliter sentiebat noster Ludovicus Racinius ; qui, quum de fine dissereret, his concludebat disputationem :

« Quand pourras-tu comprendre
Que l'œil est fait pour voir, l'oreille pour entendre? »

Ceterum nunc in *Timæo* (pag. 145, 214, edit. Firm. Did.), quærere oportet quomodo juxta Platonem Deus animum et corpus hominis composuerit. Hac disquisitione facta, sine dubio mirabimur quod Plato de causa finis omissa incusatus fuerit. Contra enim ad hujus notionis abusum in Platone reprehendendum inclinamus, nec immerito.

XVIII. — In *ΤΙΜΑΙΟ*, *dæmones hominis corpus conficiunt.*

Deus in hoc opere mentem humanam conformans nobis fingitur ; dæmones autem dant operam ut opus textile cujus ille stamen et licium præparavit, omnino conficiant ; huic immortalis animæ materiam mortalem alligaturi sunt, ita ut quoddam animal vivum et spirans creetur incorruptumque permaneat, et sese per intimam susceptionem alat sui que genus propaget. Sic animus quod sibi desit accipit, scilicet sensus corporisque constructionem ; his quasi instrumentis ad res externas fit transitus.

Sequitur in hoc *Timæi* loco quædam corporis structura. Hæc quidem non valet apud nos explicatio, neque his singulis quæ de vi creatrice Plato finxit, annuimus. Hæc tam multa verba quibus abutitur et quæ ad hominis mores pertinent, repudiamus ; saltem vero expresse dictam finis notionem deprehendere licet.

Hanc suam viam sequens, idem ad alias corporis partes ratiocinationem accommodat Plato. Artuum dispositio motusque dant optimæ nostrum parti facultatem cuncta gubernandi : sic animus imperat. Quando nobis cor salit et trepidat, hanc palpitationem, pulvinaris instar, pulmones excipiunt et cedendo hanc violentiam temperant. Hoc modo cor cui cupido et affectus insunt, rationi prodesse poterit si huic illud per temperatos et perite mitigatos motus favebit ; tum rationi cor vim utilem auxiliumque salutare præbebit.

Nunc nostra parvi refert hoc in loco *Timæi* finis notionem imperite adhiberi : una res gravis est scilicet præsentire quanta vis juxta Platonem in hac notione insit. Enitatur usque in philosophicam Platonis sententiam, inter res poetice dictas fictasque, descendere. Adjicit corpus, quantum ad animum pertinet, quoddam esse curriculum : hoc ille ipse dirigit. Sed, præter hunc immortalem animum et quasi divinam in homine partem, Dii nobis animam mortalem unde violenti nascuntur affectus, ut voluptas et dolor, audacia pavorque, præbuerunt.

XIX. — *Apud Platonem hominis animæ neque eundem locum neque eundem finem habent.*

Accedit ut apud Platonem illæ animæ in homine non eundem locum teneant. « Dii enim, ne cœlestis anima plus quam necesse est fœdaretur, animæ mortali quamdam aliam corporis partem sedem indixerunt. Ergo medium inter caput et pectus quemdam isthmum fabricati sunt, scilicet collum quo fit ista separatio. Deinde mortalem animam in pectore, id est in hac parte quæ truncus vocatur, collocaverunt. Quum vero hac in ipsa animâ quæ-

dam pars melior aliaque peior inessent, truncum ipsum bifariam dividerunt. Capitis in propinquo, præcordia inter et collum, partem animæ virilem et strenuam disposuerunt, ad hunc finem ut, rationi serviens et in unum consulens agensque, cupiditatum desideriorumque seditiones perdomare posset, quum ultro jussis quæ alta ex arce ratio significat, obedire nolunt. Cor ipsum quod venarum est principium et quasi fons unde cuncta in membra cum impetu sanguis se immittit, ut excubaret constitutum est. Oportet enim, animi strenua parte vehementer commota, cor ipsum omnibus corporis membris consilia rationis minasque transmittere. » (18) Non placet nobis nunc quæ-
rere an Plato probandus sit quod tres animas esse putaverit; hoc certe nobis animi in unitatem pugnare videtur. Quod vero ad nostram operam pertinet, notare est in hoc loco finis causam expressis verbis enuntiari. Quin etiam plures variique fines cuique animæ et cuique corporis parti attribuuntur.

XX. — *Finis adhuc exprimitur.*

Præterea vocis et oris dispositio, dentes, lingua labiaque eandem conclusionem faciunt. Hæc sententia sane non obsoleta sed alta iudicabitur: « Li qui nos conformaverunt dentes in ore disposuerunt et linguam, labiaque et id ad duplicem usum; quorum alter magis necessarius est, alter vero præstantior: os aditus fuit ad priorem usum, exitus autem ad posteriorem. Unus ad manducationem pertinet; alter ad illum verborum quasi rivulum spectat; qui pro nostra intelligendi vi e labris profluit et quo nullus melior et pulchrior existit. » (19) Quam vera et mirabilis oppositio! Hoc in loco finis significatur; duo

fines perspicui simul et vere singulares facile mentibus nostris occurrunt; per hos intelligentia vitali animæ evidenter consociatur.

XXI. — *Ad universitatem rerum finem deducit Plato.*

Nunc ad universitatem rerum mundique materiam nos procedere placet; scilicet usque ad id finem deduxit Plato. Hæc doctrina in decimo *Legum* libro (pag. 441, edit. Firm. Did.), in *Sophista* (20) quoque invenitur. Sed verba expressiora adhibens Socrates in *Philebo* dicit: « Utrum dicendum est universum regi ab irrationali quadam temerariaque et fortuita potestate, an contra, quemadmodum majores nostri senserunt, ordine quodam mentis et sapientiæ mirabilis gubernari? » (21) Hæc autem causa animus est quidam cujus vi omne cælum movetur, e quo omnia gignuntur, conversionesque solis, lunæ et aliorum astrorum exoriuntur. Ea Plato, missis ambagibus, in decimo *Legum* libro præcipit; postea de uno sidere peculiariter disserit.

XXII. — *Explicatur quomodo suum finem sol efficiat.*

Illi placet in sole animam et quasi mentem aliquam versari, quæ consilium et finem solis movendi habeat: « Disputemus nunc, inquit Atheniensis, de quodam astro, et id agamus ut eadem de omnibus aliis dici possint. — Clinias: De quo? — Atheniensis: De sole. Illius astri corpus quisque videt; animam autem nemo; idem de cujuscumque animalis anima evenit... At solis anima intus in hoc rotundo corpore est, illudque transmovet, ut nostrum corpus animus occupat. Solis autem anima fit

movendi capax sibi ipsi adjungendo extrinsecus materiam sive igneam sive ætheream, ut quidam putant; aut, ex omni materia sejuncta et soluta, solem alia mirabili potestate dirigit. » (22) Hic finis causa patet, nam si quid ducitur, impellitur, id certissime ad quemdam finem et propositum efficiendum fit.

XXIII — *Brevis repetitio.*

Ergo si quis hæc omnia colliget in unum et eam quæ per illos dialogorum locos proposita fuerit doctrinam uno conspectu comprehendere volet, sibi persuadebit Platonem vel in hominis natura vel in terra nostra, vel etiam in rerum universitate consilium susceptum, voluntatem sapienter constitutam certissimamque rationem nobis indicavisse. Nunc operis nostri munus peragamus. Convenit quærere quonam modo ex his quæ notata sint, suam rationem et doctrinam Plato concluderit et perfecit. Anne ad vivum et intelligentem et propria præditum conscientia Deum clare et distincte sese tollit?

XXIV. — *Rogatur unde fines apud Platonem veniant.*

Num censet hanc operum naturalium œconomiam formamque ex incerta et cæca ad optimum propensione quæ sane materiæ inhæreret, oriri? Illa quæ jam a nobis relata fuerunt nos præsentire sinunt Platonem non hanc priorem opinionem præcipere. Quod vero amplius et plenius nobis probandum est. Semper apud Platonem de Deo a materia separato agitur; ille vero Deus more humano agit: quod accipiendum non putamus.

XXV. — *Platonis sensu, fines mundi, more humano, efficiuntur.*

In *Timæo* declaratur Deum ingentem molem sensibilibus rerum quæ motu cæco et violento impetu agitabantur, quasi manu suscipere. « Deinde animum in medio collocatum per totum tetendit. » (23) Quippe nullo modo sine quadam anima intelligentiam apparere posse censebat. « Postea extrinsecus corpori animum circumdedit et totum et perfectum perfectis ex corporibus corpus conformavit. » (24) Quin etiam eodem in dialogo dicitur Deus aquam et aerem inter ignem et terram statuisse. Ex his quatuor elementis mundi concordia et dispositio constat. Imo etiam Plato talia excogitat: « Pro pedibus Deus mundo quemdam ad corporis formam convenientem motum impexit; is motus maxime ad mentem et intelligentiam pertinet. » (25) Tunc omnes mundi partes animatæ factæ sunt et suum officium sua sponte intellexerunt. Haud quidem nobis sententia stat hanc doctrinam omnino approbare; apparet enim vitium quo numini humana forma assignatur; nihil mirum si Plato, quum æquales ejusdem ætatis Deos plurimos colerent, has agendi disponendique mundi rationes divinæ providentiæ adscripserit, nam quisque optimus scriptor plura mutuatur ab æqualibus quam illis utenda commodat. Sed nemo vocabit in dubium hæc dilucide dicta verba (suscipere, collocat, tetendit, circumdedit, conformavit, impexit), ad quamdam vere personam et a mundo separatam plane spectare.

Deinde ille Deus intelligentia certissime ornatur. Fateor eum, Platonis sensu, non universitatem rerum e nihilo creavisse: quod sane Plutarchus (*de Placitis philosophorum*) aliique auctores haud immerito notaverunt. Attamen

partes et elementa componit : inde quoddam consilium illi assignandum videtur. Tanti operis fabricator dicendus est, et id more intelligentiæ conveniente, scilicet persuadendo et alliciendo. Hanc ergo possidet auctoritatem quæ ad animum pertinet ; non vero physicam et cæcam vim nec fatalem impetum adhibet : Deus ita res omnes suscipit et gubernat ut a fœdis pulchræ, a malis vero bonæ evadant : hic est divinæ providentiæ finis.

XXVI. — *Quæritur quem locum habeat intelligentia sibi fines proponens.*

Postea quærendum est quem locum habeat, quem ordinem occupet apud Platonem intelligentia illa sibi fines proponens ? Scilicet primas tenet partes : quod in decimo *Legum* libro aperte declaratur. Namque ibi hoc dicit Atheniensis Clinia : « Opinio, præsumptio, intelligentia, ars et leges ante duritiam et mollitiem et gravitatem levitatemque exstiterunt ; ad artem quoque pertinent maxima primaque opera, summique labores ; igitur quidquid natura genuit et ipsa natura, tempore minora habenda sunt quam ars et intelligentia et infra eas versantur. » (26) Quibus verbis et illa addenda videntur : « Ingenia, mores, voluntates, ratiocinationes, veræ opiniones, providentia, memoriaque longitūdinem, latitudinem, altitudinem corporaliumque vim rerum tempore antecedunt. Ergo omnia quæ in cœlo, in terra, marique versantur, animus gubernat utendo propriis motibus quos voluntatem, animadversionem, præ sagitionem, consilium, verum aut falsum iudicium, lætitiā fidemque appellamus. Hi vero alii que huiusmodi motus causæ vere et omnino efficientes sunt. » Sic cœli conversiones et mutationes magnopere intellectuali motui congruunt

ejusque viis et argumentis. Nemo igitur infitias ibit Platonem intelligentiam omnibus rebus haud semel præposuisse ; præterea eam omnia efficere declarat ; dicit quoque eam ante omnia perstare, et cœli terræque nobis reginam habendam esse.

Alium quoque gravem *Philebi* locum proferre volumus quo primæ partes intelligentiæ dilucide præbentur. Quum enim Socrates coram Protarcho intelligentiam mundo præesse professus est, addit « eam et causam eidem generi adscribi debere » (28), easque cognatione teneri. Hoc est intelligentiæ proprium ; hæc illius est virtus. Sic Protarchus, eodem libro, paulo ante declarat « intelligentiam res omnes gubernare, eamque sententiam mundo, soli, lunæ, sideribus, aliisque cœli motibus considerandis merito congruere. » (29) Ergo concludimus apud Platonem intelligentiam esse causam et id supremo modo, nam quæcumque vere causa principatum obtinet.

Multi sunt autem qui moventem vim etiamque finium seriem in secundariis causis, non in verissimis inesse dicunt. Pendet omnis ille error ex eo quod motus et mutatio oculos hominum feriant, visuque ac specie res æstimentur. Ita, quum ignem, aquam, terram et aerem refrigerari, calescere, cogi, liquefieri videmus, si physica in his effectibus considerandis et in fœderibus naturæ noscendis continebitur, nihil ea nisi secundas causas, adepta erit. Etenim in hominis natura mundique universitate ea quæ sub oculos cadunt iis quæ cerni non possunt, explicari debent. Eam doctrinam in Platone cognovimus ; sic finem in natura manifestum præcepit et descripsit. Id frustra negavit Aristoteles. Res autem altius concepit Plato.

XXVII. — *Causa quæ finis dicitur immobili modo movet agitque.*

Is enim causam quæ finis dicitur, immobili modo res movere et agere intellexit. In *Timæo*, consultat Plato utrum exemplar persecutus sit auctor mundi; postea rogat exemplarne immobile et semper sibi constans imitatus sit an illud cui fuerit initium, additque: « Maxime perspicuum est eum exemplar æternum adhibuisse, nam rerum quæ cœperunt pulcherrima est mundus et auctor ipse optima causa est. Mundus igitur ab exemplari comprehensibili rationalique pendet et nobis quasi imitatio habendus est. » (30) Quin imo hoc inter annotanda ponamus ut illud archetypum quod vulgo idea vocatur, quoddam sit vere et per se existens et intelligibile principium. Apud Parmenidem enim Plato de hac rerum cum ideis communicatione disserit: « Ideæ natura sua quasi exemplaria sunt; quæ sane res ipsæ per imitationem referunt; rerum autem communicatio cum ideis nihil est nisi quædam imitatio. » (31) Constitutam et planiorem doctrinam ex his deducere libet. Primum illæ perpetuæ et incorruptibiles ideæ quas res corruptibiles exprimunt, certissimos quoque rerum fines ad quos omnia nituntur, continent; ergo non solum efficiunt moventque, sed ex proposito et quasi consilio regunt. Res ad se alligant; persuasio fit, et actio intelligentiæ congruens, non certe materiam movet more corporalis potentiæ, seu venti modo, sed rebus finem imponit et ita motus ipsius rationem reddit. Quemadmodum in acie legati quidem cohortium motus efficiunt legionumque ordines, tamen solum ducis consilium varios motus explicat; finis igitur apparet.

Idecirco quod intelligibile est, vere causa est. Vult quoque

noster philosophus sive causam, sive supremum finem sive exemplaria omnino assimilari et æquari: hæc omnia paria atque una putat.

XXVIII. — *Fines rerum eas ad Bonum ducunt.*

Sed ad id procedamus quod maximum in hac quæstione esse putamus. Quæramus quo communicatio illa rerum genitarum et immobilis ideæ Platonem adducat. Num illa nihil erit nisi mutatio quædam et vicissitudo circulusve æterni motus? Si quis locorum quos jam antea protulimus vim et sensum interpretari volet, profecto in illis hoc manifestum, scilicet ut optima in mundo fiant, versari profitebitur. Etenim apud Platonem nomine egregio præstantique rerum formæ ideæque appellantur: eas dicit summum Bonum esse. Quamobrem ita fit ut ea communicatio quam supra memoravimus sit fere cum ultimo Bono commercium et quasi in melius mutatio. Quum autem ideam esse quoque finem animadverterimus, sequitur Bonum simul ultimum universitatis finem declarandum esse. Ob id solum cetera efficiuntur; cujuscumque rei imperfectæ veræ principium et causa habendum est; etenim cujuscumque rei origo ex expleta summaque perfectione venit.

XXIX. — *Sublato Bono, causa efficiens nihil efficit.*

Sublato Bono, causa efficiens nihil efficit, quippe cujus vis incitamento, ratione et fine egeat. De hoc *Phædonem* consulamus: « Ne ignores, inquit Socrates, viam et methodum quibus ad causas cognoscendas usus fui, ad id

me refero quod jam centies dixi, et hoc primum propono scilicet aliquid per seipsum bonum et pulchrum et magnum existere. » (32) Sic Bonum, id est Deus, omnia conciliat, confirmat simulque fundat. Hanc Deus immensa per spatia auctoritatem habet: τὴν τοῦ ἀρίστου ἰδέαν ἀποτελεῖ (*Timée*). Singula quæque Bonum peculiari modo effingunt et ad illud multis variisque viis tendunt ac nituntur. Id omnibus communis est finis. Nemini autem in opinionem veniat hanc sententiam verbis incertis et dubiis Platonem expressisse. Socrates ipse se aliquid magnum summeque bonum propria natura esse pervulgavisse et decantavisse declarat. Deinde in decimo *Legum* libro Atheniensis de hac potentia auctoritateque divina illustra et liquida dicit. Non vult illam summam et generaliter valere, sed omni tempore permanere, penitusque in intima parte singulas res vel minimas attingere: « Ostendere Deorum operam non minus ad res parvas quam ad maximas spectare, forsitan facile erit. Dii sunt boni et quacumque in perfectione præstantes; curam igitur omnium maxime propriam habent (33). Ne igitur Deum unquam minoris pretii quam mortales opifices esse censeamus qui opera sibi attributa quo præstantiores sunt, eo accuratiora et perfectiora eadem arte parva et magna efficiunt; Deum vero qui et sapientissimus est et vult curare ac potest, parva quidem, quæ facilius curari possunt, nullo modo curare tanquam inertem vel ignavum aliquem propter labores socordiæ indulgentem, magna vero curare. » (34)

XXX. — *Posito fine, omnia sunt optima et aptissime collocata.*

Tum idem Atheniensis postremam rationem ita concludit: « In eam persuasionem hunc juvenem perducamus ut existimet eum qui diligentissime omnibus rebus curam impendit, eas quoque jam ad universi salutem et conservationem disposuisse; quippe etiam Deos qui singulis in minutissima quæque vel agenda vel patienda advigilarent et circa res tenues morarentur, constituit. Tu ipse, miselle homo, quantuluscumque es, non ades universitatis rerum expers; cum illa sine intermissione convenis. Intelligas oportet quamlibet generationem universi causa fieri, ut beatam vitam mundus degat; non tui gratia mundus exstitit, et contra tu ad mundum efficiendum. Quisque medicus vel peritissimus artifex ad totum suam operam dirigit et summæ perfectioni enixe studet; partem etiam ob universas res, haud vero eas ob aliquam partem efficit. Quod si fortunæ maledicis, causa est cur tui proprias commoditates quomodo cum te ipso mundoque concilientur, nescias. » (35) Imprimis notandum videtur quam in hoc loco finis appareat; hæc enim notio septies et varie enuntiatur. Verba quibus utitur philosophus hæc sunt; disposuisse, constituit, causa, dirigit, studet, efficit, quomodo: συντεταγμένα, προστεταγμένοι, ἕνεκα, ἐργάζεται, συντείνον, ἀπεργάζεται, ὅπη.

Deinde quam ea præcipiendi certa aperta est via! Quam perspicua ratio! Quod nisi mundi machina cognatis contexta membris maneret, nisi tota soli et æterno magistro universitas pareret, certe non ordine moveretur terrarum orbis, neque ordine ambirent astra. Imo etiam locum et

dispositionem suam sidera non servarent ; inde nec terris imbres qui eas alerent ; abessent denique et vita et regula. « Contra vero, pergit Atheniensis, cuncta animalia in seipsis motuum principium et causam intus habent et quodque eorum in ordine et fato statuta in sede fertur. » (36)

CONCLUSIO.

Ergo finem, intelligentiam et consilium admittit Plato ; unde sequitur ut Bonum summaque Perfectio vere substantialis natura existat, de qua cœlum et mundus æterno pendeant. Hæc profecto Platonis disciplina cohæret ; omnes inter se aptæ et connexæ sententiæ sunt ; res feliciter inventæ prudenterque explanatæ, sublimi modo explicantur.

II.

DE FINE APUD PLOTINUM.

Veniamus autem ad Plotinum, cujus quum doctrinam pernoscere nobis licuerit, nostram de Platone ipso æstimationem conferendo complebimus. Quæramus nunc quonam modo illustrissimus ille Alexandrinus philosophus de nostra quæstione Platonis præcepta interpretatus aut protulerit aut mutaverit.

XXXI. — *Plotinus finem in plantis, animalibus et hominibus apparere docet.*

Principio statim primæ *Enneadis* (IV, § 1) quidam seu de animalibus, seu de plantis, seu de homine finis enuntiatur : « Sive quis bene vivere posuerit in bene se ha-

bendo, sive in opere proprio perficiendo, secundum ambo ceteris quoque animalibus inerit. Nam et bene se habere et opus naturale efficere poterunt. Ita, quando aves cantrices cantitant.... hoc agunt suæ convenienter naturæ et vitam sibi optabilem degunt. Quin etiam si finem quemdam felicitatem esse dicemus, quod quidem extremum est in appetitu naturæ, hoc quoque modo illas fore felices confitebimur. Sicut et plantis datum est ut bene se habeant ferantque fructum atque non ferant. At si voluptas est finis, et in hac vivere bene consistit, absurdus erit qui bene vivere brutis abstulerit. Quod si tranquillitas erit finis, similiter accidet. Item si secundum naturam vivere esse dicatur ipsum bene vivere, idem sequi videbitur. » (1)

In hoc loco quidem Plotinus non de illis finibus decernit ac statuit. Sed in eadem *Enneade*, VII, § 3, declarat « malum hominem non vitam agere perfectam, quippe qui in eadem atque oculus nihil videns, conditione versetur. Quæ autem est alia nequitie causa nisi cur suum opus malus negligat et omittat? » (2) Ergo quod cuilibet rei finis adscribatur, hic inveniri non negandum est.

XXXII. — *Astra non efficiunt hominum acta. Non eandem atque Plato viam de fine sequitur Plotinus.*

Imo curat ille ne ea notione perverse utamur. Non accipit (*Enn.*, II, cap. III, § 6) astra Martem et Venerem sibi proponere nostra adulteria. Hoc est enim affectatam et falsam similitudinem adhibere. Non de homine probabiliter ex astris concludi potest ; nec e sideribus nostrum in pectus incontinentia demittitur.

Certissime igitur verum finem Plotinus concepit.

Quum vero præsertim in *Enneadibus* de natura Dei

hujusque personis disserit, non sane his usus est argumentis quæ colloquendo Socrates de arte humana toties afferebat. Citius ac sæpius quam Plato sese ad auctorem finium, id est ad Deum Plotinus evehit. Haud in dubia similitudine neque in incerta cum nostris operibus comparatione diu Plotinus immoratur. Fere Socratis de fine doctrinam et sententias supplemento explere videtur; pauca sunt loca quibus eadem repetit.

Nunc nos penitus insinuare debemus in hujus philosophiæ formam, visuri quomodo finis quidam in universis singulisque rebus imponatur et appareat.

XXXIII. — *Omnia inter se concinunt.*

In secunda *Enneade* (III, § 16) dicitur « unum ex cunctis decorem effici, dum singula aliter ex materia ipsa resultant, aliter in rationibus ipsis continentur et fiunt. » (3) Notemus has rationes. Illæ sunt quasi germen quoddam admixtum rebus et diffusum. Ergo simul et una, Plotini sensu, materiæ moles et ratio vivunt existuntque conjunctim: quod jam Plato præceperat, § 10. Atqui materia vis cæca habenda est; a ratione autem fines oriuntur. Sed quæ sit Plotino materia, quæ sit ratio dicamus.

XXXIV. — *De necessitate, id est causa efficiente, apud Plotinum.*

Primum Plotinus Platonis locum ubi agitur de sorte et fortunæ conditionibus, interpretatur. Tum a se petit quæ sint illæ conditiones et ita sibi respondet (2^e *Enn.*, III, 15): « Hæ sunt mundi dispositiones quas habebat universum eo temporis momento quo anima quæque corpus

inivit; hæ sunt etiam corporis natura, parentum indoles regionisque situs, denique omnia quæ extrinsecus superveniunt. » (4) Tale est materiæ et necessitatis regnum: huic non finis inest.

Materiæ autem efficax movendi causa naturalisque generandi potentia implicatur. Addit enim: « Pariendi quidem munus habet illa generationis causa, sed adjungi præcipuæ animi potentiæ auxilium necesse est, scilicet τὸ ἡγούμενον τῆς ψυχῆς, quo materialem genitalemque animam alit et format. » (5)

Quæ sunt autem illæ animæ nisi tum causa efficiens movensque, tum finis, id est intelligentia. Jam Socrates et Plato motuum conversiones et mutationes ad mundum per causas explicandum non sufficere senserant.

XXXV. — *Plotinus declarat fines per omnia patere.*

Non aliter tertia in *Enneade*, I, § 3, curat intelligamus quam sit obtusum « referre omnia ad corporales causas nomine atomos vel elementa; quibus sine lege permixtis, ordo, ratioque et corporum dux atque imperator animus nascerentur. » (6) Item in eadem *Enneade*, II, § 1, omnem de atomorum opinione refellenda probationem Plotinus rejicit; asserere finem non probatione eget: id per se ipsum patet. Ergo quemdam *Philebi* locum memorare illi satis est; nos ipsi eum supra memoravimus.

Hæc a Plotino prudenter et considerate dicuntur. Quid enim nostra intelligentia in rebus intelligere potest, nisi rem intelligibilem, id est finem ipsum? Idem eodem alligitur.

XXXVI. — *Non motum sed finem noscere nostra intelligentia dignum est.*

Noscere enim in materia motum, positionem, figuram, elementa non intelligentia dignum erit, si insitum extensa in materia exemplar non detexeris et manifestum finem certumque consilium non aperueris. His positis, haud immerito « insulsum » habetur e corporis mole eruere ipsam causam hujus quod intelligibile est. Addit etiam Plotinus : « Atomos præcipere non est cordate, nec scite loqui. » (7) Postea quoque, § 13, declarat : « Quod mutatur et convertitur, non vim fortuitam tolerat sed pulchritudinis legibus et divinæ potentiæ obedit. » (8) Hæc obedientia manifesto cum partium congruentia simul apparet. Sic omnia sidera ad Totum, τὸ ὅλον, constituendum conspirant : « Ergo inter se in naturali cum universo conjunctione versantur, eodem modo quo partes animalis ad omnia vitæ munera spectant. Ea est enim bilis ut ad totum animal ipsamque simul partem quæ eam continet, accommodetur ; animum stimulat ; cavet ne corpus et pars quæ bilem ipsam habet, lædantur (9), *Enn.*, II, III, 5. » Omnis igitur facultas suo ipsius muneri æqualis esse debet ; stultum faceret qui videre per digitum posceret, non per oculum : « Namque digitus illa forma indiget qua facile munere suo fungatur. » (10)

XXXVII. — *Finis usque ad hominis habitum a Plotino profertur.*

Hanc postea finis causam usque ad hominis habitum accommodare Plotino placet. Quippe, in tertia *Enneade* (II, § 17), quum ex omnibus rebus naturæ conjunctionem

effici et ex illis unum animal constare dicitaverit, adjicit animi conditionem et fortunam nostræ indoli respondere ; quod si sortem suam ille patiatur, tum partes sibi assignatas in fabula cui ratio universalis, λόγος πᾶσι, præsidet, recte gerit. Cantilenam sibi propriam canit. « Quando alicujus vox et figura per se pulchritudinem habent, rerum universarum formam honestant. Quod nisi esset, vox extra modum absona atque absurda fieret, sed opæ natura non eo perturbaretur. » (11) Gravis hæc sententia est, quum ex ea quam pateat universalis concentus, existimari possimus ; namque aliquid invenustum harmoniam non perverteret. Hoc tamen nobis concedendum videtur scilicet ut totum opus, ob id vitium (quantulumcumque est), minori pulchritudine præditum evadat : quæ res a Plotino nec quæritur neque explanatur. Non enim nobis sufficit dicere quemque pro sua facultate et justitia collocari, quemadmodum in singula lyræ corda fieri solet. Non sufficit etiam dicere « omni in animali partes quæ supra sunt, ut faciem et caput, pulchritudine aliis præstare (12) (3^e *Enn.*, II, § 8), et quemcumque hominem non in mundo sicut lapidem versari, quippe qui ad concentum et unitatem, suum agens opus, conspiret. » (13) Oporteret enim indicare unde nobis et mundo, licet optima sit rerum universitas, malum veniat.

XXXVIII. — *Dicitur quis sit mali finis.*

Attamen aliis in locis de mali origine disputatio apparet, Plotinusque hanc difficultatem a Platone omissam paucis verbis expedit. Imprimis est multus in laudanda naturæ conjunctione : ab unitate omnia oriuntur ; res ad unum finem tendunt, σύμπνοια μία, et id non solum in quocumque

animali cujus partes cohærent; sed antea latiusque in universo. Quæ quum ita sint, unde malum et vitium originem ducunt? Ad quem finem existunt? Nonne dubiam et in incerto ponere Providentiam licebit? Nunc igitur omnis de mali fine pugna est. Scilicet in tertia *Enneade*, II, § 5, hæc Plotinus præcipit: « Sunt quæ iis ea tolerantibus prosint, ut paupertas morbusque. Vitium quoque ad Totius perfectionem adjuvat, nam sæviendi occasionem Deo præbet, namque nos vigiles efficit et animos stimulat. » (14) Non omnino tamen nodum Plotinus expedit: hæc enim Totius perfectio nobis major appareret, si prorsus nihil mali adesset. Declaratur vero Providentiam, quum deformitas generatis rebus inhæreat, ad optimam rerum conditionem efficiendam, malis uti.

XXXIX - *Malum hunc habet finem ut nobis prodesse possit.*

Secunda quoque in *Enneade*, III, § 18, eandem sententiam susceperat: « Pleraque mala vel potius omnia universo proficiunt; talia sunt venenifera animalia; ipsa enim nequitia nos homines ad prudentiam cogit. Hic mundus quem nostrum appellamus, universalis animæ speciem ac imaginem reddit; quæ imago vicissim et perpetuo formatur, εἰκὼν αἰεὶ εἰκονιζόμενος. » (15) Ergo perenni ex mutatione, ex mobilitate generationeque malum exit, Plotini sensu, nobisque prodesse potest.

XL. — *E mobilitate malum exit, et ad melius tendit.*

Hunc profecto finem quem malis assignavit, non esse talem plane et in principio profitetur. Dicit improbitatem non reipsa apparere ut prudentes fiamus. Sed « ubi mala

necessario admissa fuerunt, Deus ad suum opus perficiendum illis malis usus est. Hoc vero magnæ potentiaæ proprium est ut ad sua consilia propositaque mala ipsa convertat (16), 3^e *Enn.*, II, § 5. » (Cf. Leibnizium.) Paulo etiam longius malum præcise definitur; dicitur illud deficientem causam habere, ελλειψις τοῦ ἀγαθοῦ: qui defectus ex immixta menti materia venit. Caveamus enim ne hac in permixtione puram et absolutam perfectionem quæramus, nam si quid secundas partes obtinet, ne petamus id habere naturam quæ ad perfectum principium pertinet.

XLI. — *Quæritur quis sit liberi arbitrii finis.*

Emergit vero nova difficultas quæ scilicet in nostra libertate consistit. Num ea libertas erit cessatio finium et interruptio? Num Totius concordiam disturbare illi concedetur? Videamus primo quam ratione nostrum liberum arbitrium Plotinus inspicat et exploret. Declarat in tertia *Enneade* (II, § 9) « non oportere nos vim providentiæ et potentiam adeo late extendere ut actio hominis pereat. Etenim si sola erit providentia, ad quid adhibebitur? » (17) His in paucis verbis nostra quidem libertas non significatione neque essentia determinatur; tamen ab actione Dei segregatur; is etiam bonitati divinæ finis attribuitur, ut nostram libertatem regat. Eadem quoque in *Enneade* (III, 2^a pars, § 3), quum Plotinus Deum cunctis, ut imperatorem commeatus et arma machinasque parantem, providisse docuit, addit: « Quamvis hoc aut illud consilium capiendi potestatem habeam, id tamen in partem mundi venit, quippe mea indoles neque sero neque intempestive rebus universis adscita fuit. » (18) Hic proprius voluntatis motus, etiamque grave argumentum clare indicatur,

quippe Plotinus nostram libertatis conscientiam agnoscit. Nihilominus nobis placeret eum omnino explicavisse finem qui e natura libertatis exit; inde profecto homini summus est honos et ad virtutem propensio. Quid enim nobis prodest libertas, nisi dignitati acquirendæ faveat? Paucis tamen verbis hic egregius finis a Plotino fere declaratur in sexta *Enneade*, IX, § 9: « Quid est, inquit, nostra his in terris vita, res inter sensibiles, nisi gravis animi nostri lapsus et exsilium et alarum jactura? » (19) Hæc præstantissima sententia supremum finem tecto modo et per similitudinem nobis assignat; certe permagni æstimanda est.

XLII. — *Quæritur quis supremus auctor fines conficiat.*

Nunc eo fert nostra disputatio ut quis sit apud *Enneadas* finium variorum et supremi finis confector et procurator, breviter dicamus. In tertia *Enneade* plures conjecturæ commemorantur; quæque autem earum quædam objecta movet. Primum conjicere est « animam unam in mundum diffusam omnibus vim et motum incutere et sic omnes secundas causas ex hac summa causa pendere. » (20) Utile esset hanc solutionem nunc accipere, namque unitati convenit, et solent neoplatonici omnia per immotam supremi principii unitatem enodare. Attamen hanc opinionem rejicit Plotinus, quoniam series et nexus causarum fieri non possent; ad hanc animam in mundum diffusam omnia referre oporteret; solus in solitudine Deus vere existeret, cessante quacumque alia causa.

XLIII — *Plotinus fatum epicureum rejicit, et aliam opinionem considerat.*

Ergo et fatum epicureum et doctrinam qua Deus ex omnibus constet, pariter repudiat. Tunc, § 7, aliam opinionem considerat: « Res omnes cohærent et strictissimo vinculo junguntur; ex hac affinitate cujusque rei proprietates nascuntur et unica seminales per rationes omnia efficiens causa instituitur: ἀρχὴ μία ἀφ' ἧς πάντα κατὰ λόγους σπερματικῶς περαίνονται. » (21) Quæ secunda opinio hoc solum primæ adjicit, scilicet esse seminales quasdam rationes; per quas finem explicat, namque ubi ratio et idea sunt, ibi consilium et prævida mens. Intellectualis ergo certe anima illa erit. Plato quoque intelligentiam animæ cuidam inesse solummodo posse dixerat. Apud Plotinum autem ratio seminalis, id est per generationem tradita, præcipitur. Quem enim fugit apud plantas et animalia hominesque certo generationis modo formarum vitæque translationem fieri?

Attamen quærit ultra Plotinus; declarat enim hac in secunda opinione nullo loco nostram libertatem numerari dicitque eam opinionem non satis propriam essentiam et vim nostro animo concedere: hinc fieret ineluctabile fatum et omnia continens necessitas.

XLIV. — *Ut finis explicetur, anima universalis non sufficit; oportet humanam mentem existere præcipi.*

Consideremus ergo explicationem novam (§ 8, loc. cit.): « Interest nostra rationem rerum omnium habere ita ut nihil sine causa eveniat, ordoque maneat; concedamus ergo non solum animam universalem existere, sed etiam

cujusque hominis animum et mentem. Illa mens non est quoddam principium parvi momenti in continua causarum serie, nam per se ipsa prima summaque causa est, nedum e semine per generationem nascatur, more aliarum rerum, *πρώτουργος αἰτία.* » (22) Fateamur fore difficile ut minus inclinantem ad divina et humana permiscenda doctrinam reperiatis. Nonne enim hominis animam sui potentem, liberam et suis legibus propriis utentem declarat?

Ex his concludamus ordinem et harmoniam Totius et singulorum animalium apud Plotinum certissime finem haberi; dein finem illum per universalem animam nec non per singularem cujusque hominis animam effici; denique his duobus principiis inesse intelligentiam quæ formas et exemplaria universalis proprie possideat, et cunctis rebus imprimat.

XLV. — *Intelligentia fines efficit per formas et exemplaria.*

Hæc autem imprimit fingendo et illuminando, ritu quidem intellectualis potentiæ quæ species gerens, eas in materiæ elementis infigit et sic in illis vestigia mentis relinquit. Etenim in tertia *Enneade* (II, § 1) « universitas, inquit Plotinus, intelligentiæ legibus inservit et universitatem intelligentia tempore præcurrit: *κατὰ νοῦν εἶναι τὸ πᾶν, καὶ νοῦν προ αὐτοῦ εἶναι*; suapte natura intelligentia mundum præcedit: cujus illa est et causa et archetypum et exemplar, *αἰτίος, ἀρχέτυπον, παράδειγμα.* Illa enim efficit ut mundus constanter et more eodem existat. » (23) In hoc loco finis certissime apparet. Etenim de intelligentia agitur; atqui ea sola et unica finem concipere potest. Insuper ea est causa, namque efficit ut res stare et durare possint.

Omnino quoque causalem potentiam habet hoc exemplar, quippe præstantem formam partitur in res ad finem imponendum. Ceterum suam doctrinam explanans hoc protinus addit: « Diffunditur cunctas in res amicitia perfecta, quoniam nihil in illis segregatum nihil seclusum, nihil alienum manet; et, quamvis dissidium fieret, tamen non pugna decertaretur. » (24) Hic est enim supremus et amplissimus finis qui ex intelligentia oritur.

XLVI. — *De ratione seminali.*

Plotinus quidem a stóicis rationem seminalem transtulerat; nostra vero refert notare hanc rationem seminalem certissime ad finem pertinere: illa enim est quædam intelligendi vis omnes existendi modos continens et eos in corporibus propria virtute evolvens; in ea semen omnium actionum et passionum ab ortu versatur; sic implicitum est quidquid facere, quidquid pati debemus. « Non aliter animus universum dirigit et gubernat, *ψυχῆς τὸ πᾶν διοικούσης κατὰ λόγον,* 2^e *Enn.*, III, § 13, velut in quolibet animali ratione corporis partes conformat. » (25) Nec satis est, namque ipso in homine qui merito microcosmus appellatur, duæ sunt partes et ad finem proprium quemdam tendentes: « Si corpus (2^e *Enn.*, III, § 13), sui ob malam structuram, animi effectibus obstiterit, similis erit male sonanti lyræ. » (26) Ergo corpore ut instrumento animus utitur; hic illud non per aliquam in quadam parte præsentiam sed per vim actionemque et ad finem efficiendum possidet. Patet hæc omnia non cæcam per fortunam neque atomorum concursu fieri posse; nam, quum Plotinus epicuream doctrinam rejecerit, necesse est eum plurimos et alios ex aliis

aptos fines accipere. Quid enim aliud quam ideam notionemque sibi certissimum finem proponentem, materiae adjungere intelligentia potest?

XLVII — *Materia cui intelligentia adjungitur, ideam et finem exprimit.*

Hanc vero ideam simul et finem materia exprimit et nostris oculis subjicit. In tertia *Enneade*, II, § 2, Plotinus dicit « omnes rationis seminalis partes una simul existere nec aliam alii pugnare aut obstare aut ab alia dissidere. Hæc autem ratio aliquid in mole materiali per se facit; nam corporea elementa alia ab aliis sejunguntur, sese impediunt, et sibi perniciem afferunt. » (27) Ergo, si a nobismet ipsis petamus quomodo concordiam et harmoniam intelligentia inserat et imprimat, noster philosophus illud ex intelligentiæ natura ipsa et dotibus oriri hoc in loco declarat. Mens enim, quum intus una et simplex semperque sui similis sit, materiae elementa componit; materia scilicet copulatur et atomis coagmentatur; hæc elementa summam efficiunt e multis et semper ad discordiam tendunt. Mens vero unitatem intimam habet; formam ergo unam imprimere ac retinere potest; partes quoque ad finem unum dirigit, utpote sibi constans. Ita Plotini doctrina nobis fundata gravissimis argumentis videtur; manifestam in singulis et in universo convenientiam planissime confirmavit, quippe cujus vere causam ostendat.

Quando tamen pulchritudini finitimum quoddam vitium reperiatur, nihil mirum erit, nam corporis moles cæca et sui inscia ordini resistit, eum subruit, et finem ab intelligentia propositum intercipit et impedit.

XLVIII. — *Plotini sensu, fines mundi nobis signa fiunt.*

Nunc rem de fine novam apud Plotinum, enuntiare oportet: quod e superioribus dictis improviso nec vere consequitur. De hoc Plato nihil, etiamsi Socrates similia colloquendo vel agendo præceperit. Quum sæpissime Plotinus omnes universi partes convenire et sapienter disponi memoraverit, addit, 2^e *Enn.*, III, § 7, « omnia signorum notas continere; ideo sapiens aliud ex alio concludere potest; σύνταξις μία; multa que evenire solita ab omnibus prævidentur. » (28) Multa hujusmodi loca in philosophorum libris reperias. Nihil aliud significabat Seneca quum diceret: « Quidquid fit, alicujus rei signum est, alicujus rei ordo est, etiam prædictio est. » (*Questions naturelles*, II, 32.) Idem quoque aiebat Leibnizius in *Monadologia*, 56: « Ex hac mutua omnium mundi partium coherentia fit ut quæcumque simplex natura in hoc statu et ratione versetur ut alias res finitimas exprimat et reddat; ea universitatis vere vivum et perpetuum speculum habenda est. » Hujus rei consequentiam nova ratione Plotinus explicat. Etenim eodem loco, putat hac mundi conjunctione fundari et confirmari ea quæ ex volatu avium præsumimus, nec non auguria quæ ex aliis animalibus facimus. Quod si per fortuita et per atomorum motus rerum rationem reddere ille denegat, causa est non solum quare in mundo per manifestos fines intelligentia relucent ac splendeat, sed etiam quare vaticinari et futura divinare non possemus. Cavet quoque ne obscura sententia maneat; ut liquidus fiat verborum sensus, « ex his, inquit, eadem perfectius considerare licet, quæ nato prædicat astrologus, suspiciens stellarum dispositionem, quando noscitur, constitutam;

quæ quidem si dixerint non significari tantum a præsentis dispositione, sed fieri, sæpius mentientur.» (29)

XLIX. — *Plotinum de hoc finis modo reprehendimus.*

Habemus sane quod in *Enneadibus* adeo vanæ scientiæ præcepta inveniri miremur; quæ scientia, falsæ causæ captione fulta, futuri præsumptionem et factorum notitiam in astrorum conversionibus requirit. At, quamvis hæc argumentatio male adhibeatur, tamen hanc bona origine fundari rationem notare audebimus: naturæ enim spectaculum contemplanti, magis ac magis manifestum videtur mundi compagem non necessitatis legibus, sed pulchræ et bonæ rerum omnium convenientiæ adstrictam esse, id est apparere vulgo continuam et certis multisque indiciiis commonstratam finium seriem. Plotinus autem hoc sentit ut, ultra res quæ sub sensum cadunt, vere existat mundus comprehensibilis quique solum ad intelligentiam pertineat: inde cœli magnificentiam astrorumque signa et indicationes nasci; sic fierent quædam novæ litterarum notæ in astris consistentes. Fallaciter concipi hoc quidem extremum nobis videtur. Quid stultius quam adeo vanis similitudinibus uti? Non licet ratiocinationes genere adeo dissimili adhibere; affectata et quæsitata est analogia.

L. — *Nullam cognationem inter cœli conversiones et res nostras esse.*

Nulla enim cognatio et connexio cœli conversiones et res nostras nostraque optata conjungere potest. Maximo a nobis spatio astra distant. Sæpius autem illi eventus qui nobis displicent et quos infelices putamus, naturaliter accidunt; hos falso et imaginandi vi decepti infelices

putamus. Nunquam igitur astra in communicationem generis humani de nostris votis nostroque metu veniunt. Ceterum astra neque consilia habent neque fines sibi proponunt, quamvis aliunde in mundo finis certissime appareat.

LI. — *Quomodo suprema intelligentia fines ad effectum adducit?*

Nunc procedere et progredi oportet. Consideremus quonam modo suprema intelligentia animo adjuncta plurimos in natura fines ad effectum adducat. Num more humano? Homo scilicet sui propositi semper conscientiam retinet; noster sentit animus se velle; tum nunquam nescit quid acturus sit; etiam sciscitanti cuidam verbis suam aperit sententiam; detegit eam et quasi in medio ponit; deinde litteris exprimit et suum opus et laborem per momenta certa, per vices prævisas ipse dirigit. Porro diligenter Plotinus attendit ne Deo morem hunc humanum adscribat. Declarat ille mundi conjunctionem divinæ intelligentiæ congruere, sed « hujus auctor et conditor (3^e *Enn.*, II, § 14) nullam ad id efficiendum rationis discur-sionem componit. » (30)

LII. — *Attendit Plotinus ne Deo morem humanum adscribat.*

Adest ergo naturæ finibus nec conscientia nec sermonis ordo verborumque series, nec cogitationum in partes divisa et ad conclusionem tendens distributio. Hujus intelligentiæ sententia implicita est; sui nescia vim suam sui-que vestigia media inter corpora imprimi conformando et quasi committit; adeo cuncta mutuo partibus etiam-que locis et temporibus aptantur ut in illis quamdam in-

telligentiam quasi instinctu præsentiamus. Ceterum sola has perite distributas partes intelligentia noscere potest et arcanam hujus machinationis industriam introspicere. Tum in hoc tanto artificio nostra mens intelligentiæ opus reperit et sese, ut ita dicam, recognoscit. Itaque illud cordatissime Plotinus eodem loco adjicit : « Adeo perfectus est ille naturalis ordo ut qui optime argumentetur, videret haud sine admiratione naturam melius quam se ipsum ratiocinari. » (31) Quid clarius et planius dici posset? Patet naturæ operam et laborem in eo consistere ut mens quædam in materiam penitus eat, et in ea splendeat. In secunda *Enneade* (III, § 17) idem præcipitur : « Consideremus an rationes animo insitæ ex notionum et cogitationum serie constant. » Hoc autem Plotino displicet : « Neque enim cogitationem neque animi contuitum, sed potentiam et vim sui nescientem corpora conformare putat, ut circulus formam et notam orbiculatam fingit. » (32)

Huic deinde principio quod solum movendi vis est, superadditur ratio quæ non solum in materia aliquid fingit ac disponit, sed etiam secundum exemplar et ad finem propositum efficit : Ὁ λόγος ἐν ὅλῃ ποιεῖ.

LIII. — Ὁ λόγος ἐν ὅλῃ ποιεῖ.

Ceterum eodem loco, sed paulo ante, § 16, expressius et accuratius dixerat : « Mens vero, quum suæ actionis effectus intelligeret prævideretque, per illos effectus constituit res omnes futuras, et eas alligavit; diligenter quoque præcurrentia et consequentia dispexit et e præteritis ventura prævidit (33). » Hic certissime locus ad finem valde pertinet et momentum habet, quippe agitur de intelligentia sibi futura proponente, quod nos ipsi præcepimus, vide § LXVI.

Hanc autem esse sui consciam Plotinum sensisse dubium est: modo ait, modo negat; forsitan hoc extremum reipsa accipit. Etenim in tertia *Enneade*, II, § 16, egregium exemplum adhibens, « actio, inquit, in qua rationis vita consistit, formas præbere et communicare potest ita ut, quum motus fit, alicui formam (id est existentiam) suppeditet. Hujus ergo movendi facultas ex arte venit et agit ut saltantis disciplina. Saltator enim nobis quasi vitæ sic artificiosæ persimilis est; is arte movetur etiamque vita, quædam ars habenda est. » (34) Hic certe fines Plotinus accipit, namque consilium quælibet ars desiderat, et prorsus in mundum apud *Enneadas* conclusio valet.

Brevis repetitio. — Hactenus consideravimus apud Plotinum rationem formas imprimendo agere, hanc quoque rationis actionem, quamvis intellectualis sit, finem suum sine conscientia attingere, neque uti humano ratiocinationis modo. Præterea quid seminalis ratio significaret explicavimus. Ea tamen non plena, non satis aperta est doctrina. Id certe non ad totam de fine quæestionem solvendam sufficit.

LIV. — *Natura contemplando suum agit opus, et introrsus actionem exercet.*

Non vult quoque Plotinus naturam cum opifice conferri. Natura quam vulgo rationis expertem habent, quasi contemplando suum agit opus : « Non pedes, 3^e *Enn.*, VIII, § 1er, non manus habet, neque instrumentum vel naturale vel artificiosum. Illi solum ad creandum opus est materia; tum artem exercet et formam imprimit. Nec rem vectibus convellit aut per machinas commovet. » (35) Abest igitur ars illa quæ manu constat; sine impulsu agit. Facit operam

ut opifices qui cerea simulacra fingunt. Attamen non cum his ipsis vere collatio est, nam necessario « ab aliis corporibus colores imprimendos mutuantur; natura autem eos in seipsa invenit, possidet propriam immobilem potentiam qua sine manuum auxilio fit efficiens. » (36) Primum Plotini doctrina nobis verior habenda esset si naturam in rerum partibus intimis vim et actionem suam penitus ponere declaravisset: naturæ enim actio non ab alia re transit ad aliam. Deinde perspicuum est quantopere verba duo, « contemplari, θεωρία, immobilis, μένειν », inter se conveniant. Quemadmodum mens intima quæ opificis manum dirigit, prorsus immota subsistit neque habet ulla partes quarum aliæ moventur, hærent aliæ, sic mundi ratio (nam materia solummodo agitationem patitur), permanet motionis expers et molem agitans. Jam ante Plotinum Aristoteles aiebat idem et præclare: « causa quæ vere finis est in immobili sedet (*Metaphys.* XII, 8). » Sic divus Thomas in *Summa*: « Omnis motus, inquit, fundatur in immobili. »

Ceterum non solum animalia per finem et contemplationem Plotinus explicare tentat; res quoque physicas extra materiam suam invenire causam putat. In tertia *Enneade*, VIII, § 1, dicit « non per ignem, sed per rationem, materiam igneam fieri; quemadmodum in animalibus et plantis solæ rationes prognerant. » (37) Quod si natura, licet immobilis maneat, res gignit creatque, ex hoc sequitur eam vere contemplando agere et fines producere.

LV. — *Naturale opus e silenti speculatione nascitur.*

Hanc etiam postea sententiam consummat dicens, loc. cit., § 3: « Non oportebat interrogare me, inquit natura, sed te decebat silentio intelligere, ut et ego sileo, nec

eloqui consuevi. » (38) Non enim naturale opus a continuatione sermonis serieque verborum pendet; fit impulsio sine ulla cogitatione vel deliberatione, vel libero arbitrio. Hæc sane verba cum locis jam indicatis consentiunt præsertimque nobis manifesto finem, Plotini sensu, non ex alicujus conscientia et libertate procedentem demonstrant.

Quid autem in rebus illa silens contemplatio agit? Nihil nisi generationem quæ certe a speculatione ducit originem et ad formas gignendas tendit; idem est generare et contemplari: « Jam vero et quando animalia generant, rationes intus seminales stimulant ad gignendum, idque totum contemplationis actio est. Facere enim, ut sit aliquid, est speciem quamdam efficere. » (39) Hic amoris clarissime finis designatur; is affectus imaginem perfectam intelligentiæ præbet atque, animo cupidine furoreque tacto, ad finem certum et necessarium erumpit. Itaque Plotinus his verbis sententiam suam peragit: « Qui amant, contemplantur. » (40) Mille enim ipsi sibi somnia fingunt; varie cogitando eorum animus secum meditatatur.

LVI. — *Sed finis ad Deum intelligentem nos extollit.*

Quamvis non de illa doctrina iudicium afferre, sed potius diversa loca conferendo jungere velimus, id tamen nunc perspicue cernitur has omnes rerum ideas ac rationes non aliunde quam ex prima et divina mente oriri; sic finis ad intelligentem Deum nos extollit. Plotinus in tertia *Enneade*, VIII, § 7, id apertius ostendit: « Gradatim assurgit contemplatio, a natura exorsa, usque ad mentem, deinde ad intelligentiam. » (41)

Nunc maturum est ad extrema venire consequentia quæ ex his variis concludere licet. Nimirum quod sæpissime

mundum cohærere et unitatem facere dictatum erit, non frustra est; declaratum quoque fuit convenientiam et harmoniam partibus conjunctis ubique videri etiamque, secundum similitudines, unamquamque rerum aliam alius signum fieri posse.

LVII. — *Finis ad Bonum spectat.*

His positis, ad id venit Plotinus, 2^e *Enn.*, III, § 7, ut confiteatur « Progreditur unum quodque ab uno principio munus proprium peragens, alia vero aliis ubique conducunt » (42) Hoc principium vocatur Bonum, nec solum res existere fecit, sed præsertim rebus finem constanter imponit. In prima *Enneade*, IV, § 6, animus hominum in supremum Bonum incedens ostenditur : « Quando illud possidet, satiatur et sistit; tunc vita vere voluntati suæ conveniente fruitur. » (43) Cujus autem naturæ est hoc Bonum? Num corporale est? Num sine lege et ex libidine se gerit? Tum Plotinus hæc præcipit : « Præclare dixit Plato oportere te, ut ad Bonum assurgas, terram deserere, et ad id solum oculos convertere; etenim hoc sapienti sufficit ut sui ipsius finis ad exitum ducatur. » (44) Hoc in loco Plotinus Bonum non desideriorum expletionem sed aliquem vere viventem et a sapiente viro noscendum esse putat. Jam antea sic præceperat Plato. Præterea Bonum non tantummodo perite et calide res omnes et animalium partes disposuit, quod est primum finis officium, sed etiam nobis perfectionem summam et quæ semper eadem existit, conantibus proponit. Deinde, quoniam Bonum finis universus habendum est, illud in omnibus rebus mirabilem concentum dispergit et constituit.

Ut vero huic ad Bonum propensioni satisfiat, sufficit ut unaquæque res « agat et vivat convenienter naturæ. » (45) Tum etiam cujusque rei Bonum in optimæ partis officio et actione consistit; eaque actio « et naturalis et propria esse debet, nec ulli rei deficere. » (46) Cujus sententiæ ut momentum videamus, referamus oportet ad hominem id quod de quaque re dicitur. Etenim quid erit in homine Bonum? Ea nimirum natura et indoles qua ad scientiam et virtutem sese quisque vir propriis conatibus attollere potest. Quis autem omnes hominis partes non ad hos egregios fines accommodari negabit? In his apparet hominis vere vitalis vita. Nonne, ut eam nos agamus, quosdam sublimes sensus, rationem et liberum arbitrium possidemus? Eæ sunt vero conditiones ad scientiam et virtutem necessariæ; hi sunt nobis certissimi fines.

LVIII. — *Bonum autem ad Deum privum et singularem nos evehit.*

Tum, ne dubites an Bonum illud aliquis privus et singularis sit, Plotinus, in prima *Enneade*, VIII, § 2, sic ait : « Bonum est principium de quo cuncta pendent, ad quod cuncta nituntur, e quo veniunt omnia et cujus omnia indigent; plenissimum et absolutum existendi modum habet neque alienæ opis eget. E seipso intelligentiam, essentiam, animum, vitam et intellectivam contemplationem educit. » (47) Quam evidenter apparet illud excellens Bonum et fines plurimos concipere et eos efficere posse!

LIX. — *Ut mundi fines concipiantur, non præsentia tempora unice considerare convenit.*

At quomodo destinata finesque Bonum exsequatur, quærere libet. Tum nova præcipiendi ratio nobis præbetur,

quam certe jam Plato docuerat et quam Leibnizius posterius renovabit : « Fieri posset ut mundus semper magis ac magis ad melius progrediretur, si ea esset natura rerum ut ad optimum semel et simul assurgere non liceret. » (*Theodic.*, 2^a pars, § 202, ad finem.) Idem dixerat Plotinus, 3^e *Enn.*, II, § 13 : « Non sufficit præsentia tempora unice considerare ; præterita quoque nec non et futura perspicere convenit, ut quomodo justitia Dei singillatim exerceatur, videamus. » (48) Quum vero talem egregie excogitatam disciplinam qua sublimi modo sapientia, bonitas et absoluta perfectio cum æterni temporis notione consociantur, Plotinus enuntiavit, contra minutas et humiles consequentias colligit. Quarum unam proferre ausim : « Providentia eos qui male divitiis usi sunt pauperes reddit ; qui mulieri vim attulerit, vim ipse patietur. » (49) At quis unquam de modo quo Dei justitia expromatur, statuere et decernere poterit ? Ne quæramus reconditos Dei fines tenere. Sit satis fretos iis rebus quas certe dignoscimus, compositionem mundi æternam absolutamque vel in minimis esse debere, nos asseverare.

LX. — *Mundus ipse suos fines declarat.*

Quis, quum adeo varie et late ars perfecta adhibeatur, finem certissimum in mundo adesse negaret ! Hanc sane vim et significationem habet magnifica illa mundi prosopœia, 3^e *Enn.*, II, § 3 : « Si quis, inquit Plotinus, mentem ad mundum intendere volet, hunc ita clamantem audiet : Est vero ita ; Deus me fecit et ex hujus manu exiens perfectus exstiti, cuncta animalia in meo sinu continens, absolutus neque ullius egens, nam in me cuncta congesta sunt et coacervata, tum plantæ et animalia, tum cujusque generati natura, Dii quamplurimi, et boni animi homines-

que virtute felices. Omnes quos complector Bonum appetunt ; omnes illud pro sua parte consequuntur. Etenim omne cœlum de Bono pendet. » (50) Quam bene, quam pulchre dictum ! Hæ voces magnifice sonant ; quibus nostræ intelligentiæ infirma vis augetur et ad ampliōra assurgit. Fit humana ratio fere digna Deo et apparet quam re quidem vera philosophia sit summorum principiorum scientia et primarum causarum. Quin imo liquet, juxta plurima quæ jam e Platone Plotinoque retulimus, supremæ causæ intelligentiam et finium providentiam inesse.

Ea est egregia, gravis, magnique momenti doctrina quam fretus causa quæ finis dicitur, Plotinus de natura, homine et Deo varias per *Enneadum* disputationes deduxit.

III.

DISPUTATIO.

LXI. — *Judicia de Platonis et Plotini sententiis præbere tentamus.*

Nos hactenus, quædam a multis eligendo loca, Platonis et Plotini sententias de fine in corpus redegimus ; quas, ut intelligerentur et illustriores fierent, dissipatas collegimus. Nunc nobis relinquatur ut, hos philosophos conferendo, judicium de illa re præbeamus. Nos tentare oportet quid in illis desit, quid claudicet, ostendere.

Quod ad disputandi genus et formam pertinet, Plato, utpote colloquentes personas inducens arteque dialectica usus, sæpius quam Plotinus disputat et opiniones varie

confirmatas præbet. Hoc habent in se proprium non modo illi duo philosophi, sed etiam ætates eorum et scholæ quas insignes fecerunt. Postquam sophistæ veterum philosophorum dogmata permiscuerant et omnia ad ultimum vertebant, necessario disputandum erat; itaque socratici philosophi, ducis et quasi antistitis exemplum secuti, contentiones agitare non desistunt, haud causa quidem famæ, sed veritatis acquirendæ.

LXII — *Plato disputat, Plotinus docet.*

Disputavit enim Socrates tum in propatulo, tum per compita, tum juxta ripam Ilissi. Disputavit quoque Plato, cujus pleraque opera doctum variumque sermonem in colloquiis personarum per quæstiones et responsa nobis afferunt. Eo vero tempore quo florebat Plotinus, omnes jam philosophorum disciplinæ quas humana mens instituere potest, in explicationem venerant et planissime consequentia propria singulæ protulerant. Excerpti tempus venerat. Atqui delectum illum neque anguste neque minute neoplatonici fecerant. Elaboraverunt ut plures doctrinas permiscendo jungerent et sic philosophiam unam vereque humanam e multis doctrinis constituerent.

Itaque, etsi aliquantum proprie et sua disciplina usi de naturæ finibus disputaverint, tamen jam antea cognita dogmata de hac re potius contraxerunt. Apud Platonem quæstiones subtiliter dispiciuntur; plures adsunt in sermonibus personæ; apud Plotinum, licet rerum ordo sæpissime desit, compositio quæ ad docendum spectat cernitur.

LXIII. — *Platoni Plotinoque philosophiæ historia deest.*

Deinde pariter ambobus et peculiariter de fine deest philosophiæ historia. Socrates quidem (*Phædon*, 46) reprehendit Anaxagoram quod, quum intelligentiam omnibus præstare mundumque regere putaret, non ex eo satis magnam utilitatem ceperit. At solummodo paucis verbis Anaxagoræ sententia enuntiatur. Sic Plotinus epicurea de casu et atomis dogmata (*4^e Enn.*) aut stoicorum opiniones quam brevissime complectitur. Antea Tullius copiosorem de his diversis se præbuerat. In libro *de Natura Deorum*, II, § 22, dicit stoicis naturam « plane artificem, consultricem et providam utilitatum opportunitatumque omnium » videri: inde certa est apud illos de fine doctrina. Dicit quoque eos multas rationes et causas insulse fingere ac docere, eoque modo eos divinationem fundare; quamobrem Academici stoicorum providentiam facetiis insectantes, eam appellant anum fatidicam, ut refert Cicero, *de Divinatione*. Pariter in libro (I et II) qui *de Finibus* inscribitur, epicurea præcepta continua dissertatione exprimit et arguit. His nihil adjecit Plotinus, in quo sane reprehendus fit. Etenim, ut profici et conferri et judicari possit, philosophiæ sua ipsius historia opus est. Hoc Aristoteles in *Metaphysica* senserat, quippe qui priores doctrinas exposuerit. In *Enneadibus* autem permiscentur omnia nec satis prudenter copulantur.

LXIV. — *Neque apud Platonem neque apud Plotinum doctrinam de fine consummatam invenimus.*

Postea neque apud Platonem neque apud Plotinum doctrinam de fine consummatam et absolutam invenimus;

variis omnibus in locis aliquid in disputatione præteritur ; nos passim reperta contrahere in corpus et conjungere sensa oportuit. Itaque solum præcipuas opiniones afferre nobis licuit. In universum æstimanti neque Plato neque Plotinus expressis verbis differentiam qua causæ efficientes e finibus distinguantur, demonstravisse videntur. Sic Plato in *Phædone* paucis ostendit verbis quatuor elementa, ut placebat Ioniis, mundum ad explicandum non sufficere ; nam physica superanda sunt ; nec pluribus verbis longioreque disputatione præcipit Plotinus, quum Epicuri sententiam de mundo nobis profert. Satis habet eam ineptam et insulsam declarare ; nusquam multus est in disserendo ; nusquam res et consequentia varie conferendo et interpretando tentat explanare ; perspicuis dubia non illustrantur. Plato quoque, etiamsi finis notio frequenter in operibus adsit, tamen non omnino certa ex ratione quatuor causas definivit neque eas per comparisonem enucleavit. Desiderantur illæ « honestæ » opiniones eorum qui (vide *Leges*, X) novissime philosophantes declarant universum nihil aliud esse nisi terram saxaque et qui de hoc probabiliter disserunt. Ceterum his in variis disputationibus deest naturæ disquirendæ cura ; quum tamen notio finis ad corporalia naturalia referatur, eique penitus cognoscendæ maxime sint utilia, oporteret, ut præcepta de fine simul et objecta plane agitentur, Platonem e philosophia egredi et ad res animaliaque pervenire. Idem de Plotino sentimus. Ita illi duo philosophi finis notionem in angustum deduxerunt neque quidquam ad diluenda ea quæ contra finem dici poterant, proposuerunt. Haud satis longe prospexerunt.

LXV. — *De conceptione finis : non in omni causa finis inest.*

Scilicet præcipiendum erat non in omni causa finem inesse ; idcirco finis nec necessarius nec universalis mente nostra concipitur : finem ubique fieri diceremus, si hæc notio nostræ menti solummodo inhæreret, non autem rebus ipsis et earum naturæ congrueret. Adde quod, quum ea notio non universalis sit, ad aliquid separatim pertinet ; is enim solus qui intelligentia etiamque libero voluntatis arbitrio fruitur, finem sibi proponit et persequitur. Atqui solummodo nostræ mentis consilium nunquam cogitur neque vim patitur ; huic ergo proprium est fines sibi destinare ; res autem omnes aliæ, præter Deum, fati parent neque ullum consilium suscipiunt, quamvis eæ aliquid ab alio quodam considerate prævisum frequenter contineant et quasi referant. Casus autem nec eventuum concursiones sæpissime factas nec res multiplicibus nodis connexas et implicatas efficere potest.

Deinde in causa quæ finis dicitur concordant præterita cum futuris : sic matris in utero parantur ad futuram visionem oculi, scilicet procul a luce. Hoc si fortuito accedit, sane in portento habendum est ; tum scientia quæcumque et philosophia funditus negantur et subvertuntur ; portentum enim veram nullius rei rationem nobis reddit : restat ut causa quæretur.

LXVI. — *Physici non finem quærent.*

Ceterum, prout agitur aut de animalibus plantisque aut de informi materia, non eadem erit doctrina. In legibus materiæ disquirendis, vel in physicis quæstionibus

nullo modo finis proficit; hujus apud physicos certe nulla est cura; hi non ultra efficaces movendi causas progrediuntur. Sive in astrorum conversionibus, sive in proprietatibus et vi actioneque corporum mutua, rationes motuum solummodo quærentur et constituuntur. Quod autem pertinet ad fines quos sibi Deus proposuerit, physici et philosophi fere omnes declarant nos primum eos non reperire posse, nisi Deus nobis eos aperiret; putant etiam Deum suæ gloriæ et suæ apud homines famæ non prospexisse, mundum disponendo; denique docent generis humani ortum non Deo unicum finem et ultimum esse. De his autem nihil est apud Platonem et Plotinum; nihil nisi partium congruentia, omni discrimine remoto, ab his præcipitur. Nullam inter motum et finem, id est inter efficiendi motus vim et suscipiendi consilii prudentiam, distinctionem penitus descripserunt. Inde errores quidam et falsa consequentia, jam a nobis memorata.

LXVII. — *Motus fini per formulas opponitur.*

Ea distinctio sic se habet. Si motus causa efficietur, fiet nexus, sed non cognatio; omnis apparatus aberit. Atqui physici non aliud investigant; illis sufficit movendi leges et vices indicare. Ecce igitur causæ efficientis formula: *a* efficit *b*; *b* efficit *c*; *c* efficit *d*: quod accidit quum rupes quædam a montis mole soluta collabatur: ruit ac decurrit; montis radices sternuntur; obstructæ stagnant aquæ. Tum nec ullus finis paratus fuit, nec vere causa invenitur: quod enim præcipiti et cæco impetu trahitur, certe non causa est.

Quod si forte animal aut quemdam hominem consideramus, primum notandum est, naturales corporis actiones

vitam gignere: deinde, mutata ratione, vita gigni has ipsas actiones et ita vitam esse cur cibos digeramus aut spiritum hauriamus. Ergo in animali vita est causa simul et effectus; ita fit ut *a* gignat *b*, *b* vero gignat *a*. In priore causarum genere effectus a causa facile discernitur et distincte concipitur, neque ullum consilium ullamque intelligentiam postulat. At in posteriore effectus causam continet etiamque ea continetur; vice copulantur: sic propria oculi natura visum efficit; invicem quoque oculus eam naturam ut videat, habet et ita visus ipse naturam oculi talem esse efficit; non enim sine illa visus fieret. Item de aure et auditione; item quoque de pulmone et respiratione; denique item de totius corporis partibus et vita.

Ea est causæ quæ finis dicitur vis ut, quum quædam series rerum eveniat, prima regat cunctas et quasi flectat eas ad seriem; quamobrem aliquid quadam intelligentia prævidetur.

Refert autem notare quanti momenti ponderisque sit ea in fine conjunctio; ob eam non dubitamus fini intelligentiam adesse confiteri. Atqui materia, utpote intelligentiæ expers et cæco impetu abrepta, non finem continet et producit. In priore causa necessario et fortuito effectus accidit; rupes soluta et disjuncta non prouere nequibat.

LXVIII. — *Sequitur de motu fini opposito.*

Quod vero ad finem attinet, supervacuum nobis videtur ostendere hanc provisam et mutuam effectus et causæ conjunctionem non fortuiti impetus esse; nimirum quæ sors et casus incitant, semper et sine intermissione turbantur et horæ momento arietantur; omnia tunc incidunt, nihil venit. Elementa in quibus corpora consistunt, casu permis-

ceri, non componi possent; sua ad officia finesque per intelligentiam parata fuerunt. Equidem concedo vastationem e rupe provoluta illatam hujus moli et pernicitati respondere. At vis illa subterranea quæ molem lente vel subito deturbavit, certe sibi nullum finem assignavit. Ea vis quæ agit movetque fortuito, conglobari sane quædam facit, non autem partes disponit; conglobatio illa nec diu perseverare potest neque aliud requirit quam affinitatem et communes naturæ physicæ proprietates. In animali vero non solum arte certa omnia cohærent, sed etiam durant et renovantur intus nova elementa suscipiendo reparanturque. Etenim quam longo annorum spatio multis exitii pernicieive causis et adversis naturæ viribus animalia renitentur! Vita enim perpetuo morti repugnat. Fit refectio per respirationem et nutricatum; quod nisi motu rationis corpus ageretur nec spiritus per partes ejus habitaret vitamque ad finem suum dirigeret, non esset alimentis congrua et temperata dispersio, non animali unitas, nec partes sua munera servarent. Hic ergo simul omnia efficiuntur et efficiunt; omnia cohærent et continuantur. Quum finis adest, jam ille in rebus inest et quasi paratur. Quum vero fit motus et violentiæ impetus, omnia primum turbantur, postea sistunt, impetu cessante, sed nunquam collocantur. Speluncam si considerabis, vere finem non videbis. Concedo hominem eam inhabitare posse; at fortuitus est etiam ille usus; hunc finem concepit homo, non natura.

Interest quoque notare naturam, quum minus perfecte inchoatum animal paulatim adumbrat, tamen semper convenientiam efficere. Hoc in tribus oculorum generibus videtur, quorum singula ad videndum utilia sunt et peritam elementorum dispositionem declarant.

Frustra crederes circumfusas res inter quas animalia

vitam degunt, sufficere ad oculos aliasve animalis partes formanda. Illæ res motum agunt, ordinem mutant, naturam flectunt et corrumpunt, nihil autem vere novum creare possunt.

LXIX. — *Aliam substantiæ unitatem exigit motus, aliam finis.*

Denique, si duas motus et finis causas aliam alia permiscebis, duæ quoque unitates confundentur. Motus enim proprie unitatem formæ, magnitudinis et speciei efficit; unitas vero quæ ex physicis et intimis proprietatibus oritur, facile separatur, frangitur etiamque foramina occulta porosque continet. Contra quum provida intelligentia adest, tunc ampla et profunda fit unitas; vis fecunda et idea creatrix spargitur; semen progignit et varias partes continet; mutua elementorum reciprocatio per nutritum et respirationem constituitur; hæc vero mobilitas non unitati obstat, sed contra corpus alit et dispensatis vitæ muneribus favet.

LXX. — *Ratio seminalis de qua Plotinus disserit, vere unitatem habet et fini congruit.*

Certissime hanc unitatem Plotinus intelligit, dicens per rationem seminalem animal formari. Quid melius quam ratio unum finem concipere et per eundem vultus totiusque corporis habitum hunc finem et exemplar significare potest? Ex ea ratione seminali officiorum congruentia finisque communitas nascuntur. Itaque Plotinum, licet interpretationem rei exiguam et multa parte claudicantem nobis offerat, finem vero melius quam Platonem descripsisse et sensisse declarare audebimus. Nihil profecto hujus in dia-

logis doctius et gravius quam hanc rationis generatricis doctrinam invenires, per quam vita providaque directio elementorum mobilitati adjungi docetur. Equidem in decimo *Legum* libro, declarat Plato omnia ad conservationem universi tendere, etiamque quatuor elementa non vere causas habenda esse. Sic ultra substantialem causam et informis materiae motum se extollit.

LXXI. — *Hac de re Plotinus Platonem superat.*

Quum vero, in *Timæo*, præcise singulas divinæ providentiæ res particulatim Deique consilia finesque describere conatur, nobis a philosophorum via rationeque deflectere videtur.

Plato animantia considerans statuere vult non solum de fine qui certe in his versatur sed de causa et numine fines efficiente. Nimirum corpus nihil nisi machinam esse valde rejicit; ab illo si quæres utrum generatio e quadam machinatione structuraque constet an certissimos fines significet, apparebit hanc extremam ab illo sententiam doceri: aut una definitione eam quæstionem expedit; aut de hac re nobis Deum ut artificem, more humano agentem et corpoream molem manibus prehendentem eamque perdomantem fingit; aut potius a summo Dei numine Dii inferiores formare jubentur homines et animalia ut singulis corpus suum præbeatur: res tota ficta pueriliter et quam physici nunquam accipere volent; in hoc facile joculari possemus. Videndum erat et quomodo et per quid naturaliter ad exitus propositos natura pervehatur: quod certe ad fines per-noscendos maxime valet.

LXXII. — *Platonis doctrinarum duplex est origo.*

Scilicet Platonis doctrinarum duplex est origo: aliæ pythagoreæ; aliæ socraticæ. E pythagoreo fonte illas ideas quæ ad optimum progredi res efficiunt, hausit; e socratica vero schola præcepta illa fabulaque *Timæi* et *Legum* veniunt. Fallaci fretus similitudine, conjecturam ad libidinem trahit; pessime ratiocinatione usus est; repugnante natura, dialecticæ quasi vim attulit: aliud artificis opus, aliud Dei consilium. Quam mirandum naturæ spectaculum altiora et ampliora excogitata nobis dictare et subjicere debet!

Plotinus vero digniore Deo ratione philosophatur; hæc tamen in melius mutatio, non certe fit ex animo physicis attentius dedito, sed venit ex amplissima Plotini cogitatione et quasi vastitate philosophiæ.

LXXIII. — *Non satis docet Plotinus quomodo finis explicari debeat.*

At enim, dicit aliquis, philosophus est ille Plotinus. Esto. Quum vero philosophia summa sit quædam scientia et, res ad omnes relata, scrutetur omnium causas et principia, excutiendum Plotino erat quantum momentum in omni re finis habeat; quærere debebat utrum Dei providentiam mundi conjunctio confirmet, necne; utrum quoque per motus efficaces et per lentam diffusamque in natura progressionem finis explicari debeat, an per providentiam superne, distincte et propria virtute agentem. Hoc extremum accipit, omni disputatione remota: supra res perituras intelligentiam collocat; cujus multiplicem et variam actionem ostendit. In hoc vere laudandus videtur, quamvis censuram jam a nobis enuntiatam, meruerit.

Nihilominus non huc decidit ut semper hoc principio insulse utatur. Hominem esse mundi unice finem non putat; neque etiam accipit terram præcipuas Totius partes occupare et ad eam omnia tendere. Esse autem quamdam universalem animam censet qua materia formetur, quæ sola vere generare queat et efficere finemque concipere. Illa quidem est et ratio et idea per generationem ubicumque diffusa; seminalem appellat eam. Sic a Plotino confirmatur et explicatur consilium illud quod naturæ inhæret.

LXXIV. — *Attamen dicit Plotinus fines per omnem mundum diffundi, non autem finium causam.*

Nil autem melius, nostro sensu, de hoc præcipi potest. Nam Plotinus docet per omnem mundum longe lateque diffundi fines, non autem finium causam. Hanc enim animam (unde oritur vis omnium vitalis) non inter vere causas annumerat. Quod si quis ea quæ sunt sensibilia per causam supra mundum existentem explicare volet, necessario oportebit eum aliquam vim internam et ad universum pertinentem accipere, ne Deum et res omnes confundi docere cogatur. Refert enim Deum et res conciliari, non autem omnino permisceri.

LXXV. — *Apud Platonem fabulas finibus misceri.*

Nobis prorsus alia doctrina Platonis habenda es, quippe cujus vincat imaginandi vis; fabulas a majoribus vel a Socrate vel ab Ægyptiis vel a pythagoricis traditas in corpus deducit; Deus in illis animal humanum formare et mandata Diis inferioribus imperare dicitur; isti vero pectus et pulmones aliasque partes efficiunt. Ex his sequitur tædium; finis in pejus vertitur: inde recta Epicuri et epicureorum

censura. Certe scientia dignius est rationes seminales recipere; namque primum conveniunt cum hoc ut in animalibus generatio fiat; non alio modo res per omnes finis diffunditur. Deinde, quum sint rationes dictæ, cogitationem agunt et efficiunt; inde corporis œconomia, structura, multusque finis.

LXXVI. — *Contra vero Plotini doctrina divinæ providentiæ etiamque naturali historiæ respondet.*

Recentiores vero nostri philosophi cavent ne ad extremum prodeant et in fine quærendo modum excedant. In hoc apparet quædam ad pyrrhoniæ negationem propensio. Attamen, si Deum esse probabis, consequens erit per quamdam animam in mundum fines a Deo diffundi. Si unquam divinam actionem, singula recensendo et in rerum tenuitatem descendendo morandoque circa eas, ostendere tentaveris, tunc sane probatam Plotini sententiam habebis. Ceterum ea doctrina historiæ naturali respondet: generatio recte putatur animarum traditio. Satis constat apud physicos parentes cum pueris vitam simul et mentem participare. Quum etiam hæc participatio cunctis in generibus appareat, fit non solum vaga similitudo sed vera rectaque de communicato in animalibus fine inductio. Adde quod, sensu Plotini, semen illud per rationem et consilium agat. Quid aliud ut finis concipiatur et efficiatur, requiri possit? Attamen Plotinus, quamvis nostram mentem fines providere accipiat, declarat eam non per generationem reipsa creari: primas enim habet partes, *πρώτουργός ἐστιν αἰτία*. (V, § 45.) Non autem de hoc, sed de fine nobis in præsentī disputatione disserendum est.

Ergo putatur a Plotino intelligentem quemdam omnia

extrinsecus parare et in universum vitam partiumque concordiam per semina profundere ; concluditur quoque totius animalis ideam partes vitæque officia disponere et producere. Hæc profecto, nostris temporibus, scientia quæ ad fœtum pertinet, confirmantur. Namque hodie compertum est fœtum, suo in incremento, a generali specie ad quoddam animal progredi. In ipso quidem utero matris (vide H. Joly, in libro *de Instinctu*) homo jam vertebrae habet ; attamen fœtus incrementum, quadam parte, nostræ scientiæ, id est intelligentiæ, simile est et convenit. Etenim nos ipsi, cujuscumque præcepta scientiæ docentes, a generali ad quoddam animal progredimur. Ergo non insulsa habenda est Plotini doctrina qua rationes seminales in animali versari præcipit. His quoque doctrina Platonis de exemplaribus æternis confirmatur.

LXXVII. — *Plotinus non præcipit finis originem in nostra conscientia versari.*

Sed nulla in *Enneade* disputatur de origine finis. Non quæritur unde nobis finis notio nascatur, quodque sit hujus firmamentum ? Scilicet nos ipsi, inscii quidem, in nostra conscientia et in nostra ratione agendi hanc notionem invenimus. Omni horæ momento nos ipsi proposita habemus, consilia suscipimus. Idcirco, Platonis et Plotini quum loca quædam indicare voluimus, primum illa quæ ad nos pertinebant, protulimus. Sed nullo modo illi philosophi ita hanc notionem explanaverunt ut nostra proposita et consilia negari oportere ostenderent, si prorsus finis ipse negaretur. Etenim, posito fine, ponitur et intelligentia ; sublato autem fine, tollitur et intelligentia. Atqui nulla alia, nisi nostra, intelligentia a nobis in usu vere

noscitur. Putamus ergo consequens fore fines neganti, ut etiam in hominis mente omnino nullam intelligentiam nullamque consilii vim admittat, libertatemque nostram negare debeat, quippe libero arbitrio utentes, proposita suscipimus.

LXXVIII. — *A chaos leges, id est fines, necessario fuerunt.*

Adde quod necesse sit animalia jam bene constituta a principio exstitisse ; quod nisi esset, nulla animalia unquam formata fuissent, frustra que inter se elementa concurrissent ; nihil aliud quam id quod venti luctantes, effecissent. Hoc etiam addamus scilicet ut certe noster orbis terrarum, leges naturæ sequendo, progressus sit a chaos materiæque informitate in hunc hodiernum habitum. At refert notare leges illas jam finem declarare, nam si quem in materia instinctum et ad ordinem quasi impulsum quendam inesse dicis, jam finem fere invitus accipis. Chaos enim solum confusionem efficeret omniaque in unum mersa retineret. Hæc sane præcipere Plotinus volebat quum igneam non sua vi fieri declararet materiam. Sic Dei bonitati Cartesius et Newto motuum ipsorum universi leges adjudicabant. Sed hanc extremam sententiam non omnino probamus. Sufficiat nobis admittere veram rerum confusionem, sublatis finibus, faciendam fuisse, namque prima adhuc confusio permaneret.

LXXIX. — *Explicatur quid Platoni Plotinoque de finibus naturæ desit.*

Oportuerat quoque Platonem et Plotinum finium exitus et eventus apud animalia planius describere. Etenim sex

finis probationes distinctæ et certæ sunt in animalibus enumerandæ.

Apparet primum diligens singularium partium accommodatio suum ad officium, ut in oculo ad videndum, in corde ad sanguinem per venas diffundendum. Secundo cernitur partium convenientia cum circumfuis rebus, ut in pulmonum structura reciprocandam ad animam nec non in branchiarum constitutione ad respirationem in aquis faciendam, aut in alarum forma ut in cœlum volaretur etiamque in piscium brachiis ut aqua nataretur. Tertia videtur mutua partium inter se congruentia, ut apparet in dentibus optime ossibus aptatis. Quarto notemus reciprocam sexuum actionem, in qua profecto manifestissimus etiamque ambobus in animalibus finis ante oculos eminet; quis vero materiam suas per proprietates physicas et intimas perque movendi causam, sine ulla cogitante substantia, sese ad certa generationis officia formavisse et paravisse contenderet? Etenim hac in re duplex et distinctus est finis; suam operam mas habet; idem est de femina. Quod si forte materiam nescio quid et quomodo cogitare incertaque propensione ad finem bonum tendere et grassari dices, tu materiam quiddam omnino alienum inscius adjunges; hoc verbo abusus, materiam vim intellectualem assignabis. Liqueat ergo Plotinum, quamvis non plures nec varios finis efficiendi modos enumeret, tamen altissime et rectissime, rationes seminales recipiendo, sensisse.

Nec satis est: quinto considerare oportet mammas lacte repletas (id est generationis consequentiam novamque finium seriem), et sexto plurima solertiæ et industriæ genera, quibus utuntur animalia, ut castores, apes et aves: ibi quidem eo manifestior est finis quo restrictior et cæcior impetus.

LXXX — *Res mediæ non ad fines instinctus explicandos sufficiunt.*

At enim, dicet aliquis, instinctus ille a corporis partibus ducit originem; partes autem illæ paulatim materia rebus mediis mutata formantur. Huic doctrinæ breviter respondimus (vide supra n° 69) materiam neque vim neque intelligentiam inhærere; ergo materia non proprios motus per se efficere potest, neque partes perite componere. Postea res mediæ in quibus quodcumque animal versatur potius partes corporis immutant aut corrumpunt quam formare et creare aliquid muneris in corpore possunt. Ceterum illa ipsa animalium propensio ad id ut sese aliquando accommodent ad medias res, finis etiam certissimus habenda est. Quod si animalia neque cæco impetu violentaque ad generationem electione, neque strenuo ad vivendum concursu formari potuerint, dic mihi quæ sit in animalibus origo vitæ. Nonne evidenter tunc finis apparet?

Hæc diversa colligentes, nos quod Platoni et Plotino deesset ostendimus et quo posterior priorem superaret.

LXXXI — *Num mundi concordia fines certos et scientia cognitos probat?*

Venio nunc ad argumentum quod ambo illi philosophi prædicare solent; dico naturalium rerum conjunctionem et mundi concordiam. Docetur, in decimo *Legum* libro, cœli conversionibus intelligentiam præesse, in *Timæo* universum ex æterno exemplari formari atque in Parmenide hoc insigne exemplar in ideis consistere dicitur. Quot autem et quanta in Plotino loca de naturæ magnificentia et consensione! Memoria repetamus multa inter alia, verba illa sonora quibus, in tertia *Enneade*, mundus ipse suam

originem altissimam, mirabilemque astrorum congruentiam celebrat. Quæ quum ita sint, nostra refert quid illud argumentum dialectice valeat statuere, eo quod in vulgus magis id probatur quam ea ratio quæ in partibus animalium aptatis fundatur. Quis enim nostrum non oculos ad cælum erexit? Quis ingentem stellarum numerum non contemplatus est? Quasi liber quidam curiosis hominibus semper patens, natura habenda est.

LXXXII. — *Plato et Plotinus non finem externum ab interno distinxerunt*

At si quis hoc argumentum vere ac dilucide ponderare velit, illius refert duos fines discernere, modo finem internum, modo externum : quod tamen neque Plato neque Plotinus distinguendum curaverunt. Finis internus in una re versatur, cujus partes cohærent et suum officium præstant; id apparet in sex exemplis quæ supra memoravimus, nam finis oculo inhærens internus est.

Age vero, considera quid fiat quum ex duabus rebus una alteri prosit aut altera utatur, licet manifestum videatur unam ad alteram nec formari nec disponi. Num ista utilitas vere finis erit? Ne res anceps maneret, certe convenientiam his in duabus rebus notari oporteret, ut in reciproca sexuum formatione. Num enim fluvii sunt ad eum finem ut facilius commercium exerceatur? Attamen nobis fluvii prosunt.

Deinde terrane suum occupet locum ut solis ardores agros calefaciant et mitigando fecundent, in incerto ponitur. Ergo prius finium genus solummodo nobis aliquid ponderis habet; nec immerito epicurei finem qui ad utilitatem spectat, fastidiverunt.

LXXXIII. — *Num mundus est animal quoddam finem internum continens? Num ad finem declarandum ordo sufficit?*

Nunc autem quærere est num dispositiones astrorum et conversiones mutuaque spatia nec non reciproca actio attrahendique vis mundum corpus unum animalque esse immensum faciant. Num finis internus universitati rerum, ut oculis, inest?

Hic certe non sufficit ordo; necesse est enim nos finem significari reipsa videre, ne quis error propter nostram imaginandi vim insinuet animis. Plotinus quidem et alexandrini philosophi quibus recentiores neoplatonicos, inter quos Jordano Bruno, adjungere licet, hoc scilicet ut mundus sit animal quoddam, omnes uno ore recipiunt. Contra vero neque physici neque astrologi hac de unitate immensoque fine cogitant et curant. Pythagoras enim, vir sagacis animi, a terra ad lunam centum viginti sex millia stadiorum esse collegit; ab ea ad Mercurium, spatii ejus dimidium, et ab eo ad Venerem, tantumdem; a qua ad solem sescuplum; a sole ad Martem quantum ad lunam a terra. At quare sit ullus eorum spatiorum finis, nihil certum præcepit. Luna terræ satelles dicitur; sed suam sedem, ut terram custodiat, non tenet; hoc nemo doctus negare auderet. Contra animantium in natura inquisitores declarant finem sua in scientia assignari posse; id probant etiam philosophi, inter quos Leibnizius; non enim animalis partem noscere possumus, nisi finem effectum distincte dispiciamus; imperfecta sanè scientia esset, quippe in quadam animalis parte forma, calor, textura carnalis, liquida solidaque elementa bene mixta, omnia denique certissimum finem indicant. Alia est autem physicorum ratio: quibus, ut

Baco et Cartesius præceperunt, finium disquisitio sterilis fit. Hoc nobis gravissimum videtur; ita etiam censemus ut reipsa nullus vere finis in considerata rerum universitate notari possit. Aristoteles quidem in *Physica* declaravit « naturam nihil frustra agere. » At solum de finibus qui ex natura singulorum constant locutus est. Itaque non alias quam in sua historia naturali hac notitia perpetuo et opportune usus est. Quod ad cœli Totiusque rationem spectat, non eam, ut Plato Plotinusque, cogitatione a priori stabilivit: ante omnia naturæ speculator et indagator Aristoteles putandus est. Non in physicis rationem quæ metaphysicæ convenit, adhibet. Eodem modo contendimus nullum finem, si varia sidera consideres, in rerum universitate reipsa et certo apparere. Res autem parvula quædam fereque effugiens oculos mihi apertius opificis artem denotat.

LXXXIV. — *De universo, nisi a parte priori, finis decerni non potest.*

Sed de universo non, nisi a parte priori, finis decerni potest. Nullus est profecto astrologus qui certissimum munus astris assignare audeat, quique illa locum, ob finem prævisum, occupare contendat. Sol quidem terrarum orbem calefacit et fecunditatem diffundit: num vero tale opus illi imponitur? Hoc astrologi si statuere et probare quirent, certe facerent et sic naturalem historiam imitarentur.

Exempla proferamus: nostris in terris vivunt animalia; vivunt et homines cogitantque; sed luna, utpote saxo sterili similis, nullos gignit animantes. Quis autem præsentiam vitæ simul et privationem quemdam ad finem tendere

affirmabit? Hæc enim inter se pugnant. Fateor tamen multas, ut oriatur vita, conditiones necessario requiri nostrisque in terris apparere. Etenim, ut quodam in sidere animalia fiant, oportet cœli naturam temperari et solem radios emittere, et libramentum axemque satis in planam circuli dimensionem inclinari, et molem aquarum existere quibus non totus orbis obruatur, et satis rapide sidus circumferri, et aerem superfundi quo luce temperentur ardores, noctu vero frigus nimium non exoriatur. Ergo non simplex et aperta res est. Has conditiones in Marte Venereque, ut in Terra, versari in conjectura probabile est; in Luna vero eas non adesse certum est.

LXXXV. — *Astrologi non de terra fines requirunt.*

His positis, anquiramus sitne certus in illis conditionibus finis et consilium; postea, generatim amplectentes omnia, quæramus etiam an cujusque sideris collocatio finem significare queat. Primum singularem et propriam quæstionem instituentes, dubitare audeamus quin solis lumen fulgeat et Terræ natura constituatur ut homines et animalia pariantur, foveantur alanturque. Hæc autem dubitatio eo propius fidem et scientiam est quod nostris in terris cœli temperatio mediæque res homini animalibusque gignendis et nutriendis una simul faveant nec non et noceant. Quam multi flores, quam multa pereunt animalia! Ea quæ gignuntur, ludibrio habere natura videtur. Nocent animantibus tempestatum injuriæ, montes ardentes, terrarum motus et fames; nocent præsertim animalia: ea est naturæ lex ut quæ terra parit aut quæ vivunt mutuo alia aliis alimentum suppeditent. Id etiam considerare velis hominem, si merito terrarum rex habendus sit, patientia quoque et peritia eas antea, vicisse

et domuisse. Fuit olim tempus quum multæ hominum ætates maximos ad lætas segetes faciendas labores perpassæ sunt. Hi quos nunc admiramur fructus, frumentum et vitis, potius hominum opera quam naturaliter nascuntur. Exiles sunt incultæ rosæ, parum olent et mox folia deperdunt. Ex quo potest probabiliter confici nullum finem evidenter ostendi : dubitandum est num terrarum orbis ita collocatus fuerit ut sole fecundaretur ; at certum est sole terram fecundari. Quod idem de aliis sideribus fit.

Ceterum Janet (1) dicit positionem solis in medio universi, accommodatissimam ad calorem et lumen profundenda, per machinales motus quibus nebulosum sidus agigaretur, explicari verisimiliter posse. Addit etiam omnem ordinem (ut jam diximus, § 84) non necessario finem nobis indicare ; refert enim diligenter et plane finem ostendi ; refert omnino res explorari, deinde naturæ quasi proposita constitui. Ergo, ut exemplum proferamus, errat qui putat lunam bene disponi ad orbem terrarum collustrandum : quod tamen a nostro Fenelone docetur, *Exist. Dei*, 1^a pars.

LXXXVI. — *Regulæ de finibus notandis observandæ.*

Si vero corporis partes inspexerimus, manifestior convenientia videbitur. In oculo omnia cohærent ; nihil visioni repugnat. Nunquam machinalis movendi causa ad oculum formandum suffecisset. Neque solis ardores, nec justa terræ collocatio, nec mediæ res, neque aer superflusus satis valerent ; necesse est quoddam semen et intellectuale principium inesse, quod mediis rebus sese accommodet, et, per temporum rerumque varietates, unitatem exemplaris vitæ

(1) *Des Causes finales*, p. 194 et 217.

que munerum congruentiam conservet et finem supremum prævideat atque efficiat.

Nunc ergo operæ pretium erit formulas per quas finis nullo modo dubitetur, constituere. Primum expediet rerum naturam notare servareque, et id sine finis alicujus consideratione ; satis erit proprietates motusque leges causasque efficientes primum pernoscere. Deinde, quum movendi causa nihil movebit nisi qua intelligentia mobilitatem direxerit, notandum erit an res illæ corporisve partes sibi constent, numque eveniant aliquæ exceptiones aut res contrariæ et impedimenta obstant. Quodcumque fini cuidam repugnat, aut nullum esse finem aut res cæco impetu ad bonum et concordiam tendere, aut res quasdam fortuito prodesse et ad utilitatem improvisam verti, nobis probare videtur. His duobus servatis, vestigia Socratis, Platonis et Plotini sequamur et ponamus finem internum in animalibus manifestum videri, causamque supremam et intelligentiam bonitate auctam existere. Quod autem ad rerum universitatem spectat, nullus sane, natura dicente, indubitatus finis assignari potest : in cæli conversionibus ordo quidem, non autem vere finis apparet.

Scilicet hoc nullo modo significatur non esse Deum, nam motus ille causam tamen supremam et mundi creatorem requirit. Astrorum collocatio varique et rati ambitus aut defectiones vel e mutua attrahendi vi vel e physicis proprietatibus et reciproco pondere solummodo oriri possunt : Deum demonstrant, non Providentiam. Haud aliud, nostro sensu, præcepit Tullius (*de Natura Deorum*, II, 37) quum, præclaram Aristotelis sententiam memorans, hæc dicit : « Cælum totum cernimus astris distinctum et ornatum, lunæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus et occasus, atque in

omni æternitate ratos immutabilesque cursus, tum profecto et esse deos et hæc tanta opera deorum esse arbitramur. » Dicit « ornatum », « ratos » Tullius ; sed his verbis non certum finem vere significat. Quod sane desideratur. Deinde figurata dictione usus fuit : nemo astrologus ornamentum terræ lunam præbere contendit. At contra de animalis partibus et vitæ officiis certissimus et facillime finis ostenditur : in oculis nihil obstat visioni.

LXXXVII. — *Nostram opinionem de universi negando
sine Cartesius probat*

Naturæ quidem spectaculum nos attonitos habet. Nobis cœli conversionum et motuum series causam denotat ; sed neque consilium, neque sapientiam et bonitatem manifestam ostendit. Quum hæc asserimus, nimirum nobis cum Cartesio nostro convenit. Etenim quædam in epistola (VIII, p. 280, edit. V. Cous.), sic opinionem suam exposuit : « Propter hunc mirabilem cujusque plantarum et animalium partis usum, dignum est manum mirari Dei qui res istas fecit, opificemque laudare ob opera cognita, sed non licet finem propter quem singula fecit, augurari. In physicis, ubi quæque res firmissimis rationibus fundari debet, hoc ineptum esset. »

LXXXVIII — *Plato Plotinum superat de finibus rerum
futurarum.*

Multum abest ut Plato præsertimque Plotinus talem prudentiam imitentur ; quorum hic adeo ample et, ut ita dicam, adeo perverse finem recipit ut scientiam auguratus rerumque futurarum præsentationem approbet. Inde finium ratio in signorum seriem convertitur. Nos eum recta de

via omnino deduci credimus, quippe voluntatem more humano proditam in rebus versari contendit. Hac de re Plotino præstat Plato. Constat enim Socratis discipulum non sui magistri vestigiis de præsagiis Deorum instituisse. Nusquam assentit Socrati primo in libro *Commentariorum* Xenophontis dicenti Deos nobis voluntates suas declarare posse, at oportere eos solum de rebus dubiis interrogari, non autem de illis quas nostra scientia peritiaque ad felicem exitum adducunt. Ideo hac de finis notione Socratem Plotinus secutus est, non vero Platonem.

Ceterum notare licet Plotini de divinatione sententiam cum ipsius de Diis inferioribus doctrina concordare : non alio modo, Plotini sensu, suam potentiam denotant. Nobis sufficiat declarare divinationem in eo ut finis notio perverse, incaute et indigne Deo adhibeatur, consistere. (Vide supra § 49 et 50.)

LXXXIX. — *Plato et Plotinus non eodem modo consequentia
concludunt.*

Quamvis apud Platonem et Plotinum res omissas aut inopinatas aut dubitabiles invenerimus, profitemur tamen ambos quod in fine et in rerum consilio præcipuum est, recepisse. At non eodem modo consequentia concludunt. Plato graviorem et in sententiis parciolem se præbet ; sic melius philosophi partes gerit : ei sublime ingenium simulque firmissimum inest. Plotinus vero concitatiores religionis pietatisque sensus percipit ; magno animi impetu docet, sacra, divinaque spirans. In eo stabilior et acrior de Providentia opinio fidesque emicat et confirmatur. Invenias in Platone Alexandrinorum quasi materiam inchoatamque eorum theologiæ conceptionem. Illi Dii de quibus in *Timæo*

sermo est, mediæ inter mundum et Deum causæ habendi sunt; conficiunt ea quæ superior Deus excogitavit: sic ad effectum certissimos bonosque fines adducunt. Non aliud secunda illa hypostasis quæ anima dicitur, apud Plotinum agit. Sed latius patent Plotini disciplinæ meliusque sibi constant. E spectaculo rerum sensibilium ad finem supremum primamque causam sublimes modo assurgit. Eorum quæ sub sensus subjecta sunt cognitio et pulchritudo ad altissimam pulchritudinem et reipsa vivam existentemque, eum evehant: quæ altissima pulchritudo omnium vere finis est.

Jam antea Platoni Anaxagoras iter fecerat, sed quantum abest incerta mentis quæ *νοῦς* dicitur notitia ab illa firmiore amplioreque de intelligenti bonoque Deo doctrina, quam Plato præcepit; deinde in Plotino cernitur quidam ingenii quasi æstus ad Deum evehens et rapiens: cedit dialectica religioni. Quum Plato sese in sacrarium numinis penetrare nequire putaret (nam « difficile est mundi auctorem patremque reperire et manifestum ostendere »), Plotinus contra non incertus animi sed quasi ebrius Deo tres numinis hypostases describere conatur. Quam ulterius progreditur!

XC. — *Finis ad Deum unum et creatorem nos evehere debet.*

Plotinus certe superat Platonem, quum profectus ab illa intelligentia quæ sibi fines assignat, Unitatem supremam et immotam stare concipit docetque. De hoc Plotini doctrina magis cohæret et præclare sibi constans apparet; primam enim hypostasim τὸ ἐν ἀπλόῳ appellat. Unitas vero ad finem suscipiendum exigitur; res multiplex passim dispergitur

neque consilii continuitatem propositorumque seriem permanere sinit: omnia fortuito fluunt et finis elabitur. Ut in humana mente, sic in divina substantia, finis unitatem postulat.

Sed neque Plato neque Plotinus hanc aliam de Deo sententiam, scilicet ut mundum vere et sine re aliena creavisset, conclusisse naturæ ex finibus videntur. Haud quidem in Deo potentiam negaverunt, sed eam non omnino probaverunt et nihil clare de præcipuo illius modo tradiderunt. Atqui nobis eæ sunt vis et gravitas causæ quæ finis appellatur, ut non solum naturæ investigationi pretium et pondus addat et gradatim ad Dei majestatem et sapientiam nos erigat, sed quoque hanc sententiam, Deum scilicet vere funditusque creatorem esse, necessariam et dialecticæ convenientem, invito Kantio, efficiat. Ille enim qui, ut mundi concordiam præparet, sua voluntate confingere materiam potest, summo quoque dominatu eam tenere debet; materiæ est reipsa principium et solus eam existere fecit: omnis materia omnino de existendo libera et sui potens, libera quoque erit de variis existendi modis et proprietatibus. Si materiam a Deo solum formari et quasi manu tractari voles, Deus illi obtemperare debet; quæ certe obtemperatio necessarie fiet, si materia erit coæterna et sibi ipsi sufficiens. Tum quantula esset finis auctoritas! Quantulum esset divinæ providentiæ pondus! Haud alio more quam signorum fictoris, Deus se gessisset.

Nunc autem audias quod pluris quam omnia. Nimirum Platonem et Plotinum quod ad præstantem de optimo universi statu doctrinam assurrexerunt, plenissime et fere sine exceptione laudandos esse putamus.

XCI — *Plotinus non esse in Deo necessitatem accipit; nisi Dei libertas esset, non vere fines in mundo apparerent*

Ad id confirmandum, hoc primum jam ponamus Plotinum, contra ac plerique docent, quamdam in Deo necessitatem fatumque ineluctabile versari non vere contendere. Nam multis in locis quos antea memoravimus manifestam ac evidentissimam nostri arbitrii libertatem declarat: communi sensu fretus, constanter eam repetit, 3^e *Enn.*, ch. I, § 4 et 7; 3^e *Enn.*, ch. II, § 9. Non illi quidem multum operæ dedit, nec peculiariter diligenterque de illa disputavit; hujus rei omnem observationem non excussit. Ceterum quod de cœlesti spiritu per mundi partes descendente et ex natura divina delibato edocuit, nostræ libertati contrarium videtur. Nos tamen stoicos, utpote omnia fato contineri dicentes, non vero Plotinum, negavisse libertatem putabimus; idem de Spinosa; sed idem non de Plotino contendimus. Sic Leibnizius, quamvis animum nostrum machinam esse quamdam incorporalem bis declaret (1), tamen nec liberum hominis arbitrium, nostro sensu, omnino negat, nec Deum et res naturæ fato necessitateque coerceri docet. Plotinus quoque, licet omnia in mundo conjungi declaraverit, tamen neque apud nos, neque in rerum universitate, fortuito impetu violentiaque omnia impelli censet. Quod sane, quum de optimi rerum status doctrina agitur, gravissimum est. Nam libertas hominis ad ipsam Dei libertatem nos evehit; hac vero negata, falsa certe et vana de optima mundi conditione deduceretur sententia: omnia cæca et sui nescia necessitate vel casu evenirent quasque vinculo

(1) *Théodic.*

adstringerentur; sic fines in natura propositi sine consilio Providentiaque efficerentur.

XCII — *Plotinus Platonem superat de optimo rerum statu, id est de supremo fine concipiendo.*

Plotinus igitur hanc optimam universi conditionem alio modo profitetur. Quid enim sibi vult naturæ conjunctio et magnificentia spectaculi, nisi omnes in optimo statu res esse ostendat? Hic est rerum supremus finis; sic omnia tendunt ad Bonum et huc progrediuntur. Refert etiam mirabilem Platonis Plotinique hac de re consensionem notare; ambo naturæ finibus subnixi, numen nomine Bonum appellant, quippe bona mens et benigna voluntas universis simulque singulis rebus præsidet easque gubernat. « Quum mihi præsentî objicietur, inquit Plato, *Republ.* II, Deum qui bonus est, cuius malum attulisse, omni ope infitiam audebo..... » Item in libro sexto *Reipublicæ*, sol ille quem extra cavernam philosophus contemplari debet, Bonum est, scilicet Deus. Deinde in decimo *Legum* omne animal, quantum id cumque est, ad rerum consensionem et harmoniam aliqua parte conjungi et referri dicit. Caveamus, inquit, ne et tibi et Toti optimum ignoremus. Deus ita egit ut, in cujuscumque partis dispositione, virtus valeret, malum autem vinceretur. Sed permisit nostram libere de nobis voluntatem statuere. Tali ratione Plato optimum mundi statum recipit et simul quam late pateat et quæ sit illius conditio, scilicet libertas, intelligit.

Plotinus vero verbis expressioribus utitur. Sæpius tamen errat. Ille enim philosophus cui placent auguria, suam de optima rerum conditione doctrinam aliquando frigidis rationibus confirmat. Putat carceres, bella, pestilentiam

ipsamque mortem bonum ad finem tendere; inde, inquit, non hominum multitudo nimium augetur et tantum abest ut mors malum sit ut homines eam sibi spectaculo præbeant. Hæc doctrina neque vera neque satis ampla nobis videtur; non omnino cum finibus Providentiæ congruit.

XCIII. — *Optimum non immobile habendum est.*

Attamen Plotinus ille, in loco tertiæ *Enneadis*, II, § 13, consultissimam de fine supremo et de optimo rerum statu sententiam dilucide meliusque Platone enuntiavit: « Est adhuc quædam gravis consideratio nec certe spernenda, scilicet ut non solum præsentia circumspicere sufficiat; oportet etiam ætatum præteritarum simulque futuri rationem habere, ut, quomodo Deus justitiam dispenset, appareat. » Errat enim qui putat hanc universo præsentis doctrinam adscribi posse: universum, quale nunc est, nec terminum nec mensuram nec modum immensæ finium seriei imponere vel optimum circumscribere potest; repugnabit si perfectioni infinitæ finem atque institutionem statuet. Convenit ergo docere optimum mundi statum in processu ad perfectionem infinito et quasi immenso consistere. Plotino cum nobis conveniente, rejiciamus omne optimum stabile et immotum.

XCIV. — CONCLUSIO.

Ea est summa et magnificentissima cogitatio ad quam finium naturæ animadversio hos philosophos adduxerit.

Concipiamus ergo primum existere humanam intelligentiam: hæc notiones componit et ratiocinationes adhibet.

Supra autem eminent intelligentia divina, cui visio certissima veri creandique vis inest. Infra vero cæcus et violens bestiarum instinctus necnon instinctu cæcior naturæ conjunctio. Atqui tribus in his intelligentiæ modis fines ad sunt. Non autem Deum prævidere et parare fines vere dici potest: una enim et eadem actione simul res et rerum concordiam concipit, vult et efficit.

DE FINE

LOCA E PLATONE EXCERPTA

1. — Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητουμένων οὕτω διώρισεν· φανερόν δ' ἐκ τῶν ειρημένων ὅτι δυοῖν αἰτίαι ἐστὶ μόνον κεχρημένος τῇ τε τοῦ τί ἐστι καὶ τῇ κατὰ τὴν ὕλην. (Aristote, *Métaph.*, I, c. VI.)

2. — Ὅτι μὲν οὖν ὀρθῶς διώριται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν εἰκόασιν ἡμῖν καὶ οὗτοι πάντες, οὐ δυνάμενοι θιγεῖν ἄλλης αἰτίας. (Aristote, *Métaph.*, I, c. VII.)

3. — Καὶ ἡγησάμην τὸν γε νοῦν κοσμοῦντα πάντα κοσμεῖν καὶ ἕκαστον τιθέναι ταύτη, ὅπη ἂν βέλτιστ' ἔχη. (*Phédon*, XLVI, p. 76, édition Firmin Didot.)

4. — Ὅρῳ ἄνδρα τῷ μὲν νοῦ οὐδὲν χρώμενον οὐδέ τινας αἰτίας ἐπαιτιώμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα αἰτιώμενον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα. (*Phédon*, XLVII, p. 77, édition Firmin Didot.)

5. — Σω. Ἐστὸν δὴ τινε δύο, τὸ μὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ, τὸ δ' αἰε ἐπιέμενον ἄλλου· τὸ μὲν σεμνότατον αἰε πεφυκὸς, τὸ δ' ἑλλιπέος ἐκείνου... τὸ μὲν ἕνεκά του τῶν ὄντων ἐστ' αἰε, τὸ δ' οὐ χάριν ἕκαστοτε τὸ τινὸς ἕνεκα γιγνώμενον αἰε γίγνεται. (*Philèbe*, XXXIII, p. 430 de l'édit. Firmin Didot.)

6. — Ὅ οὐ δὴ μοι φαίνονται ψηλαφῶντες οἱ πολλοὶ ὥσπερ ἐν σκότῳ. (*Phédon*, XLVII, p. 78, éd. F. D.)

7. — Διὸ δὴ καὶ ὁ μὲν τις δίνην περιτιθεὶς τῇ γῆ ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ μένειν δὴ ποιεῖ τὴν γῆν, ὁ δ' ὡσπερ καρδόπω πλατεία βάθρον τὸν ἀέρα ὑπερέδει. (*Phédon*, XLVII, p. 78, éd. F. D.)

8. — Μειμιγμένη γὰρ οὖν ἡ τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσις ἐξ ἀνάγκης τε καὶ νοῦ συστάσεως ἐγενήθη. (*Timée*, 48, p. 216, éd. F. D.)

9. — Ἄρα φήσομεν τὴν φύσιν αὐτὰ γεννᾶν ἀπὸ τινος αἰτίας αὐτομάτης καὶ ἄνευ διανοίας φούσης, ἢ μητὰ λόγου τε καὶ ἐπιστήμης θείας ἀπὸ θεοῦ γιγνομένης; (*Sophiste*, 49, p. 200, éd. F. D.)

10. — Πότερον πλοίων ναυπηγίαν ἕνεκα φῆς γίνεσθαι μᾶλλον ἢ πλοῖα ἕνεκα ναυπηγίας; (*Philèbe*, 54, p. 431, éd. F. D.)

11. — Φημί δὴ γενέσεως μὲν ἕνεκα φάρμακά τε καὶ πάντ' ὄργανα καὶ πᾶσαν ὕλην παρατίθεσθαι πᾶσιν, ἐκάστην δὲ γένεσιν ἄλλην ἄλλης οὐσίας τινὸς ἐκάστης ἕνεκα γίνεσθαι. (*Philèbe*, 54, p. 431, éd. F. D.)

12. — Εἰ βούλει ἰδεῖν τοὺς ζωγράφους, τοὺς οἰκοδόμους, τοὺς ναυπηγούς, ὄντινα βούλει αὐτῶν, ὡς εἰς τάξιν τιν' ἕκαστος ἕκαστον τίθησιν ὁ ἄν τιθῆ, καὶ προσαναγκάζει τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ πρέπον τ' εἶναι καὶ ἀρμόττειν, ἕως ἂν τὸ ἅπαν συστήσῃται τεταγμένον τε καὶ κεκοσμημένον πρᾶγμα, καὶ οἱ περὶ τὸ σῶμα παιδοτρίβηαι τε καὶ ἱατροί, κοσμοῦσί που τὸ σῶμα καὶ συντάττουσιν. (*Gorgias*, 59, p. 369, éd. F. D.)

13. — Ἡμᾶς μὲν που καὶ τᾶλλα ζῷα, καὶ ἐξ ὧν τὰ πεφυκότ' ἐστὶ, πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ θεοῦ γεννήματα πάντ' ἴσμεν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἕκαστα..... τί δὲ τὴν ἡμετέραν τέχνην; ἄρ' οὐκ αὐτὴν μὲν οἰκίαν οἰκοδομικῇ φήσομεν ποιεῖν. (*Sophiste*, 50, p. 200 et 201, éd. F. D.)

14. — Ὅ δὴ διώκει μὲν ἅπαντα ψυχὴ καὶ τούτου ἕνεκα πάντα πράττει ἀπομαντευομένη τι εἶναι, ἀποροῦσα δὲ καὶ οὐκ ἔχουσα λαβεῖν ἱκανῶς, τί ποτ' ἐστίν. (*Républ.*, VI, 505, p. 149, éd. F. D.)

15. — Τὸ δὲ περὶ τοῦ κυριωτάτου παρ' ἡμῖν ψυχῆς εἶδους διανοεῖσθαι δεῖ τῆδε, ὡς ἄρα αὐτὸ δαίμονα θεὸς ἐκάστῳ δέδωκε, τοῦτο, ὁ δὴ φαμεν οἰκίαν μὲν ἡμῶν ἐπ' ἄκρω τῷ σωματι, πρὸς δὲ τὴν ἐν οὐρανῷ ζυγγένειαν ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἰρεῖν ὡς ὄντας φυτὸν οὐκ ἐγγεῖον, ἀλλὰ οὐράνιον ὀρθότατα λέγοντες. (*Timée*, 90, p. 247, éd. F. D.)

16. — Τοῦτ' ἐν μὲν τοῖς παρ' ἡμῖν ψυχῆν τε παρέχον καὶ σωμασκιάν ἐμποιοῦν καὶ πταίσαντος σώματος ἱατρικὴν καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλα ζυντιθεὶν καὶ ἀκούμενον. (*Philèbe*, 30, p. 412, éd. F. D.)

17. — Ἡ καὶ ἐθελήσεις ὁμολογεῖν, ἃ δι' ἐτέρας δυνάμειος αἰσθάνει, ἀδύνατον εἶναι δι' ἄλλης ταῦτ' αἰσθέσθαι, οἷον ἃ δι' ἀκοῆς δι' ὄψεως, ἢ ἃ δι' ὄψεως δι' ἀκοῆς; (*Theétète*, 185, p. 142, éd. F. D.)

18. — Διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μιλῶμεν τὸ θεῖον, ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἰκίαν τὸ θνητὸν, ἰσθμὸν καὶ ἄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς καὶ τοῦ στήθους, αὐχένα μεταξὺ τιθέντες, ἦν ἔτι χωρὶς ἐν δὴ τοῖς στήθεσι καὶ τῷ καλουμένῳ θώρακι τὸ τῆς ψυχῆς θνητὸν γένος ἐνέδουν· καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄμεινον αὐτῆς, τὸ δὲ χεῖρον ἐπεφύκει, διοικοδομοῦσι τοῦ θώρακος αὐτὸ τὸ κύτος..... κατώκισαν ἐγγυτέρω τῆς κεφαλῆς μεταξὺ τῶν φρενῶν τε καὶ αὐχένος, ἵνα τοῦ λόγου κατήκοον ὄν κοινῇ μετ' ἐκείνου βία τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κατέχοι γένος, ὁπότ' ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῷ τ' ἐπιτάγματι καὶ λόγῳ μηδαμῇ πείθεσθαι ἐκὼν ἐθέλοι· τὴν δὲ δὴ καρδίαν ἄμμα τῶν φλεβῶν καὶ πηγῆν τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἰκίαν κατέστησαν, ἵνα ὅτε ζέσειε τὸ τοῦ θυμοῦ μένος τοῦ λόγου παραγγειλαντος, ὡς τις ἄδικος περὶ αὐτὰ γίνεται πράξις ἐξωθεν ἢ καὶ τις ἀπὸ τῶν ἐνδοθεν ἐπιθυμιῶν, ὀξέως διὰ πάντων τῶν στενωπῶν πᾶν ὅσον αἰσθητικὸν ἐν τῷ σωματι τῶν τε παρακελεύσεων καὶ ἀπειλῶν αἰσθανόμενον γίγνοιτο ἐπήκοον καὶ ἔποιτο πάντη. (*Timée*, 69, 70, *passim*, p. 232 et 233, éd. F. D.)

19. — Τὴν δὲ δὴ τοῦ στόματος ἡμῶν δύναιμι ὁδοῦσι καὶ γλώττη καὶ χεῖλεσιν ἕνεκα τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν ἀρίστων διεκοσμήσαν οἱ διακοσμοῦντες ἢ νῦν διατέτακται, τὴν μὲν εἴσοδον τῶν ἀναγκαίων μηχανώμενοι χάριν, τὴν δ' εἴσοδον τῶν ἀρίστων· ἀναγκαῖον μὲν γὰρ πᾶν ὅσον εἰσέρχεται τροφὴν διδόν τῷ σωματι, τὸ δὲ λόγων νᾶμα ἕξω ῥέον καὶ ὑπηρετοῦν φρονήσει κάλλιστον καὶ ἀρίστον πάντων ναμάτων. (*Timée*, 75, p. 237, éd. F. D.)

20. — Passage du *Sophiste* auquel il est fait allusion : Ζῷα δὴ πάντα θνητὰ καὶ φυτὰ, ὅσα τ' ἐπὶ γῆς ἐκ σπερμάτων καὶ ριζῶν φύεται καὶ ὅσα ἄψυχα ἐν γῆ ζυνίσταται σώματα τηκτὰ καὶ ἄτηκτα, μῶν ἄλλω

τινός ἢ θεοῦ δημιουργούντος φήσομεν ὑστερον γίνεσθαι πρότερον οὐκ ὄντα; ἢ τῶ τῶν πολλῶν δόγματι καὶ ῥήματι χρώμενοι. (*Sophiste*, 265, p. 200, éd. F. D.)

21. — Πότερον, ὦ Πρώταρχε, τὰ ξύμπαντα καὶ τότε τὸ καλούμενον ἔλον ἐπιτροπεύειν φῶμεν τὴν τοῦ ἀλόγου καὶ εἰκῆ δύναμιν καὶ τὰ ὅπῃ ἔτυχεν, ἢ τάναντία, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησιν τινὰ θαυμαστὴν συντάττουσαν διακυβερνᾶν; (*Philebe*, 16, p. 411, éd. F. D.)

22. — Αθ. Περὶ ἐνός δὴ ποιησώμεθα λογους; οἳ καὶ ἐπὶ πάντα ἡμῖν ἄστρα ἀρμόττοντες φανοῦνται. — Κλ. Τίνας; — Αθ. Ἡλίου πᾶς ἀνθρώπος σῶμα μὲν ὄρεῖ, ψυχὴν δὲ οὐδεὶς· οὐδὲ γὰρ ἄλλου σώματος οὐδενός οὔτε ζῶντος οὔτε ἀποθνήσκοντος τῶν ζῶων, ἀλλὰ ἑλπίς πολλὴ τὸ παράπαν τὸ γένος ἡμῖν τοῦτο ἀναίσθητον πάσαις ταῖς τοῦ σώματος αἰσθήσεσι περιπεφυκέναι, νοητὸν δ' εἶναι· νοῦ μόνῳ δὴ καὶ διανοήματι λάθωμεν αὐτοῦ περὶ τὸ τοιοῦδε. — Κλ. Ποῖον; — Αθ. Ἡλίον εἶπερ ἄγει ψυχὴ, τριῶν αὐτὴν ἐν λέγοντες ὄρεῖν σχεδὸν οὐκ ἀποτευξόμεθα. — Κλ. Τίνων; — Αθ. Ὡς ἢ ἐνοῦσα ἐντὸς τῶ περιφέρει τούτῳ φαινομένῳ σώματι πάντῃ διακομίζει τὸ τοιοῦτον, καθάπερ ἡμᾶς ἢ παρ' ἡμῖν ψυχὴ πάντῃ περιφέρει· ἢ ποθεν ἔξωθεν σῶμα αὕτη πορισμένη πυρὸς ἢ τινος ἀέρος, ὡς λόγος; ἐστὶ τινων, ὡθεὶ βία σώματος· σῶμα ἢ τρίτον αὐτῆ ψιλλῆ σώματος οὔσα, ἔχουσα δὲ δυνάμεις ἄλλας τινὰς ὑπερβαλλούσας θαύματι ποδηγεῖ. (*Les Lois*, X, 898, p. 451, éd. F. D.)

23 et 24. — Ψυχὴν δὲ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θεῖς διὰ παντός τε ἔτεινε, καὶ ἐτι ἔξωθεν τὸ σῶμα αὐτῆ περιεκάλυψε ταύτῃ, καὶ ἔλον καὶ τέλεον ἐκ τελέων σωμάτων σῶμα ἐποίησε. (*Timée*, 34, p. 207, éd. F. D.)

25. — Χρεῖα τις ἦν οὐ ποδῶν· κινήσιν γὰρ ἀπένειμεν αὐτῶ τὴν τοῦ σώματος οἰκείαν, τῶν ἐπτα τὴν περὶ νοῦν καὶ φρόνησιν μάλιστα οὔσαν. (*Timée*, 33 et 34, p. 207, éd. F. D.)

26. — Δόξα δὴ καὶ ἐπιμέλεια καὶ νοῦς καὶ τέχνη καὶ νόμος σκληρῶν καὶ μαλακῶν καὶ βαρέων καὶ κούφων πρότερα ἂν εἴη, καὶ δὴ καὶ τὰ μεγάλα καὶ πρῶτα ἔργα καὶ πράξεις τέχνης ἂν γίνοιτο, ὄντα ἐν πρώτοις, τὰ δὲ φύσει καὶ φύσιν, ἦν οὐκ ὀρθῶς ἐπονομάζουσιν αὐτὸ τοῦτο, ὑστερον καὶ ἀρχόμενα ἂν ἐκ τέχνης εἴη καὶ νοῦ. (*Lois*, X, 892, p. 446, éd. F. D.)

27. — Τρόποι δὲ καὶ ἦθη καὶ βουλήσεις καὶ λογισμοὶ καὶ δόξαι ἀληθεῖς ἐπιμέλειαι τε καὶ μνήμαι πρότερα μήκους σωμάτων καὶ πλατύους καὶ βάθους καὶ βρώμης εἴη γεγονότα ἂν, εἶπερ καὶ ψυχὴ σώματος.... Ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν ταῖς αὐτῆς κινήσεσιν, αἷς ὀνόματά ἐστι βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν ὀρθῶς, ἐψευσμένως, χαίρουσαν, λυπομένην, θαρβύουσαν, φοβουμένην, μισοῦσαν, στέργουσαν, καὶ πάσαις ἔσαι τούτων ξυγγενεῖς ἢ πρωτουργοὶ κινήσεις τὰς δευτερουργοὺς αὐτὰ παραλαμβάνουσαι κινήσεις σωμάτων ἄγουσι· πάντα εἰς αὔξησιν καὶ φάσιν. (*Les Lois*, X, 896 et 897, p. 450, éd. F. D.)

28. — Νοῦς ἐστὶ γένους τοῦ πάντων αἰτίου λεχθέντος τῶν τεττάρων. (*Philebe*, 30, p. 413, éd. F. D.)

29. — Τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι καὶ τῆς ὕψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως ἔγωγ' ἂν ποτε περὶ αὐτῶν εἴποιμι οὐδ' ἂν δοξάσαιμι. (*Philebe*, 28, p. 411, éd. F. D.)

30. — Παντὶ δὴ σαφές, ὅτι πρὸς τὸ αἰδίον· ὁ μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δ' ἄριστος τῶν αἰτίων· οὕτω δὴ γεγενημένος πρὸς τὸ λόγῳ καὶ φρονήσει περιληπτὸν καὶ κατὰ ταῦτα ἔχον δεδημιούργηται· τούτων δὲ ὑπαρχόντων αὐτῶ πᾶσα ἀνάγκη τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινός εἶναι. (*Timée*, 29, p. 204, éd. F. D.)

31. — Τὰ μὲν εἶδη ταῦθ' ὡσπερ παραδείγματα ἐστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δ' ἄλλα τούτοις εἰκέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἢ μέθεξις αὐτῇ τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τις ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς. (*Parménide*, VI, p. 630, éd. F. D.)

32. — Καὶ εἶμι πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρόλητα καὶ ἀρχομαι ἀπ' ἐκείνων, ὑποθέμενος εἶναι τι καλὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγα καὶ ἄλλα πάντα. (*Phédon*, 48, p. 78, éd. F. D.)

33. — Ἄλλ' οὐδὲν τάχ' ἂν ἴσως εἴη γαλεπὸν ἐνδείξασθαι τοῦτο, ὡς ἐπιμελεῖς σμικρῶν εἰσὶ θεοὶ οὐχ ἦττον, ἢ τῶν μεγέθει διαφερόντων· ἦκουε γὰρ που καὶ παρῆν τοῖς νῦν δὴ λεγομένοις, ὡς ἀγαθοὶ γε ὄντες πᾶσαν ἀρετὴν τὴν τῶν πάντων ἐπιμέλειαν οἰκιοτάτην αὐτῶν οὔσαν κέκτηνται. (*Les Lois*, X, p. 452 et 453, éd. F. D.)

34. — Μὴ τοίνυν τὸν γε θεὸν ἀξιώσωμέν ποτε θνητῶν δημιουργῶν φαυλότερον, οἳ τὰ προσήκοντα αὐταῖς ἔργα ὅσπερ ἂν ἀμείνους ὦσι, τόσῳ ἀκριθέστερα καὶ τελεύετα καὶ μᾶλλον τέχνη σμικρὰ καὶ μεγάλα ἀπεργάζονται· τὸν δὲ θεὸν ὄντα τε σοφώτατον βουλόμενόν τ' ἐπιμελεῖσθαι καὶ δυνάμενον, ὃν μὲν ῥᾶπον ἦν ἐπιμεληθῆναι σμικρῶν ὄντων, μηδαμῆ ἐπιμελεῖσθαι καθάπερ ἄργον ἢ δειλόν τινα διὰ πόνους βραθυμοῦντα, τῶν δὲ μεγάλων. (*Les Lois*, X, p. 454, éd. F. D.)

35. — Πείθωμεν τὸν νεανίαν τοῖς λόγοις, ὡς τῷ τοῦ παντὸς ἐπιμελουμένῳ πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ θλου πάντ' ἐστὶ συντεταγμένα, ὃν καὶ τὸ μέρος εἰς δύναμιν ἕκαστον τὸ προσήκον πάσχει καὶ ποιεῖ· τούτοις δ' εἰσὶν ἄρχοντες προστεταγμένοι ἕκαστοις ἐπὶ τὸ σμικρότατον ἂ εἰ πάθης καὶ πράξεως, εἰς μερισμὸν τὸν ἔσχατον τέλος ἀπειργασμένοι· ὃν ἓν καὶ τὸ σὸν, ὃ σκέτλιε, μόριον εἰς τὸ πᾶν ζυγντείνε βλέπον ἀεὶ, καίπερ πάνσμικρον ὄν· σὲ δὲ λέληθε περὶ τοῦτο αὐτὸ, ὡς γένεσις ἕνεκα ἐκείνου γίγνεται πᾶσα, ὅπως ἢ ἢ τῷ τοῦ παντὸς βίῳ ὑπάρχουσα εὐδαίμων οὐσία, οὐχ ἕνεκα σὺ γιγνομένη, σὺ δ' ἕνεκα ἐκείνου· πᾶς γὰρ ἰατρός καὶ πᾶς ἔντεχνος δημιουργὸς παντὸς μὲν ἕνεκα πάντα ἐργάζεται, πρὸς τὸ κοινῆ ζυγντείνον βέλτιστον, μέρος μὴν ἕνεκα θλου καὶ οὐχ θλον μέρους ἕνεκα ἀπεργάζεται· σὺ δὲ ἀγανακτεῖς ἀγνοῶν, ὅπη τὸ περὶ σὲ ἄριστον τῷ παντὶ ζυμβαίνει καὶ σοὶ κατὰ δύναμιν τὴν τῆς κοινῆς γενέσεως. (*Les Lois*, X, p. 455, éd. F. D.)

36. — Μεταβάλλει μὲν τοίνυν πάνθ' ὅσα μέτοχά ἐστι ψυχῆς, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένα τὴν τῆς μεταβολῆς αἰτίαν· μεταβάλλοντα δὲ φέρεται κατὰ τὴν τῆς εἰμαρμένης τάξιν καὶ νόμον. (*Les Lois*, X, p. 455, éd. F. D.)

DE FINE

LOCA E PLOTINO EXCERPTA

1. — Εἴτε ἐν εὐπαθείᾳ τὴν εὐζωΐαν τις θήσεται, εἴτε ἐν ἔργῳ οἰκείῳ τελειομένῳ, κατ' ἀμφω καὶ τοῖς ἄλλοις ζωῖσι ὑπάρξει. Καὶ γὰρ εὐπαθεῖν ἐνδέχοντο ἂν, καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἔργῳ εἶναι· οἷον καὶ τὰ μουσικὰ τῶν ζώων, ὅσα τοῖς τε ἄλλοις εὐπαθεῖ καὶ δὴ καὶ ἄδοντα ἢ πέφυκε, καὶ ταύτῃ αἰρέτην αὐτοῖς τὴν ζωὴν ἔχει. Καὶ εἰ τέλος τι τὸ εὐδαιμονεῖν τιθέμεθα, ὅπερ ἐστὶν ἔσχατον τῆς ἐν φύσει ὀρέξεως, καὶ ταύτῃ ἂν αὐτοῖς μεταδοίημεν τοῦ εὐδαιμονεῖν..... Οἷον ἐστὶ καὶ ἐπὶ φυτῶν εὐπαθεῖν, καὶ παρπὸν αὐτὸ φέρειν καὶ μὴ φέρειν. Εἰ μὲν οὖν ἠδονὴ τὸ τέλος, καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐ ζῆν, ἀτοπος ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἄλλα ζῶα τὸ εὐ ζῆν· καὶ εἰ ἀταραξία δὲ εἶη, ὡσαύτως· καὶ εἰ τὸ κατὰ φύσιν ζῆν λέγοιτο τὸ εὐ ζῆν εἶναι. (1^ῆ *Ennéade*, IV, § 1^ῆ, p. 16, édition Firmin Didot.)

2. — Χωλεύει γὰρ ἡ ζωὴ τῷ φαύλῳ, ὅσπερ ὄμματι μὴ καθαροῦς δρωῶντι· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ. (1^ῆ *Ennéade*, VII, § 3, p. 39, édition Firmin Didot.)

3. — Ὡστε ἐν ἑκ πάντων ἄλλως ἑκατέρως γιγνομένων, καὶ ἄλλως αὐτὸ ἐν τοῖς λόγοις· (2^ῆ *Enn.*, III, § 16, p. 70, éd. F. D.)

4. — Ἄλλ' οἱ κληροὶ τίνες; ἢ τοῦ παντὸς ἔχοντος οὕτως, ὡς τότε εἶχεν, ὅτε εἰσήσαν εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι, καὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸδε τὸ σῶμα, καὶ τῶνδε τῶν γονέων, καὶ ἐν τοιούτοις τόποις γίνεσθαι, καὶ θλως ὡς εἴπομεν τὰ ἔξω. (2^ῆ *Enn.*, III, § 15, p. 68, éd. F. D.)

5. — Τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ γεννητικῆς λεγομένης (ἔστι) τὸ πικεῖν, εἰ τοῦτο ποιήσει τὸ ἠγούμενον τῆς ψυχῆς τῷ τρέφειν τὴν ἔνυλον καὶ γεννητικὴν ψυχὴν. (2^ο *Enn.*, III, § 17, p. 70, éd. F. D.)

6. — Σώμασι μὲν οὖν ἐπιτρέψαι τὰ πάντα, εἴτε ἀτόμοις εἴτε τοῖς στοιχείοις καλουμένοις, καὶ τῇ ἐκ τούτων ἀτάκτῳ φορᾷ, τάξιν καὶ λόγον καὶ ψυχὴν τὴν ἠγούμενην γεννᾶν, ἀμφοτέρως μὲν ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. (3^ο *Enn.*, I, § 3, p. 112, éd. F. D.)

7. — Ἀδυνατώτερον δὲ, εἰ οἷόν τε λέγειν, τὸ ἐξ ἀτόμων. (*Eodem loco.*)

8. — Μετατίθεται τοῖνον τὰ μετατιθέμενα, οὐκ εἰκῆ μετατιθέμενα, οὐδ' ἄλλα σχήματα μεταλαμβάνοντα· ἀλλ' ὡς καλὸν, καὶ ὡς πρέπει ἂν δυνάμει θεαίας ποιεῖν. (3^ο *Enn.*, II, § 13, p. 127, éd. F. D.)

9. — Πάντες δὲ πρὸς τὸ ὅλον σύμφωροι· ὥστε πρὸς ἀλλήλους οὕτως, ὡς τῷ ὄλῳ συμφέρει· ὡς ἐφ' ἐνὸς ζώου ἕκαστα τῶν μερῶν ὁρᾶται. Τούτου γὰρ χάρις μάλιστα, οἷον χολή καὶ τῷ ὄλῳ καὶ πρὸς τὸ ἐγγύς· καὶ γὰρ ἔδει καὶ θυμὸν ἐγείρειν, καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ πλησίον μὴ ἕξιν ὑβρίζειν. (2^ο *Enn.*, III, § 5, p. 63, éd. F. D.)

10. — Ὄφθαλμῷ τοῦτο, δακτύλῳ δὲ ἄλλο· τὸ εἶναι, οἶμαι, δακτύλῳ, καὶ τὸ αὐτοῦ ἔχειν. (3^ο *Enn.*, II, § 3, p. 120, éd. F. D.)

11. — Καὶ ὡς ὁ φθόγγος καὶ τὸ σχῆμα παρ' αὐτοῦ καλὸν ἢ αἰσχρὸν, καὶ ἢ κόσμον προσέθηκεν, ὡς δόξειεν ἂν, εἰς τὸ ποίημα, ἢ προσθεῖς τὴν αὐτοῦ τῆς φωνῆς κάκην οὐκ ἐποίησε μὲν τὸ δρᾶμα ἕτερον, ἢ οἷον ἦν, αὐτὸς δὲ ἀσχημῶν ἐφάνη. (3^ο *Enn.*, II, § 17, p. 131, éd. F. D.)

12. — Παντὸς δὲ ζώου τὰ μὲν ἄνω, πρόσωπα καὶ κεφαλὴ, καλλίω. (3^ο *Enn.*, II, § 8, p. 123, éd. F. D.)

13. — Τὸ ὅλον τοῦτο καλὸν, οὐκ εἰ λίθος εἶη ἕκαστος, ἀλλ' εἰ τὸν φθόγγον τὸν αὐτοῦ εἰσφερόμενος συντελοῖ εἰς μίαν ἁρμονίαν. (3^ο *Enn.*, II, § 17, p. 131, éd. F. D.)

14. — Καὶ τὰ μὲν αὐτοῖς συνήνεγκε τοῖς παθοῦσιν, οἷον πενία καὶ νόσος ἢ δὲ κακία εἰργάσατό τι χρήσιμον εἰς τὸ ὅλον, παράδειγμα δίκης γενομένη καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῆς χρήσιμα παρασχομένη· καὶ γὰρ ἐγρηγοράτας ἐποίησε, καὶ νοῦν καὶ σύνεσιν ἐγείρει. (3^ο *Enn.*, II, § 5, p. 122, éd. F. D.)

15. — Καὶ γὰρ χρεῖαν τὰ πολλὰ αὐτῶν ἢ καὶ πάντα παρέχεται τῷ ὄλῳ, οἷα τὰ τῶν ἰσοδύλων· . . . ἢ κακία κινεῖ εἰς φρόνησιν, μὴ ἔωσα ἐπ' ἀδείας εὔδειν· . . . Εἰκότως οὖν λέγεται αὗτος ὁ κόσμος εἰκῶν, αἰεὶ εἰκονιζόμενος. (2^ο *Enn.*, III, § 18, p. 70 et 71, éd. F. D.)

16. — Καὶ οὐ γέγονε τὰ κακὰ διὰ ταῦτα, ἀλλὰ ὅτι χρῆται καὶ αὐτοῖς εἰς δέον, ἐπεὶ περ ἐγένετο, εἴρηται· τοῦτο δὲ δυνάμει μείστης καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρῆσθαι δύνασθαι. (3^ο *Enn.*, II, § 5, p. 122, éd. F. D.)

17. — Οὐ γὰρ δὴ οὕτω τὴν πρόνοιαν εἶναι δεῖ, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς εἶναι· πάντα δὲ οὕσης προνοίας καὶ μόνης αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἶη. Τίνος γὰρ ἂν εἶη εἶη; ἀλλὰ μόνον ἂν εἶη τὸ θεῖον. (3^ο *Enn.*, II, § 9, p. 124 et 125, éd. F. D.)

18. — Καὶ γὰρ εἰ ἐγὼ κύριος τοῦ τὰδε ἐλέσθαι ἢ τὰδε, ἀλλὰ αἰρέσει συντέτακται ὅτι μὴ ἐπεισόδιον τὸ σὸν τῷ παντί, ἀλλ' ἠρίθμησαι ὁ τοιοῦσδε. (3^ο *Enn.*, III, § 3, p. 134, éd. F. D.)

19. — Τὸ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ἐν τούτοις ἐκπτώσις καὶ φυγὴ καὶ πτεροβρύησις. (6^ο *Enn.*, IX, § 9, p. 537, éd. F. D.)

20. — Μία τις ψυχὴ διὰ παντὸς διήκουσα περαίνει τὰ πάντα, ἐκάστου ταύτη κινουμένου ὡς μέρους ἢ τὸ ὅλον ἅγει. (3^ο *Enn.*, I, § 4, p. 113, éd. F. D.)

21. — Λοιπὸν δὲ ἰδεῖν τὴν ἐπιπλέκουσαν καὶ οἷον συνείρουσαν ἀλλήλοις πάντα, καὶ τὸ πῶς ἐφ' ἐκάστου ἐπιφέρουσαν, ἀρχὴν τιθεμένην μίαν, ἀφ' ἧς πάντα κατὰ λόγους σπερματικούς περαίνεται. (3^ο *Enn.*, I, § 7, p. 115, éd. F. D.)

22. — Ψυχὴν δὲ δεῖ ἀρχὴν οὔσαν ἀλλήν, ἐπισπέρροντας εἰς τὰ ὄντα, οὐ μόνον τὴν τοῦ παντὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκάστου μετὰ ταύτης, ὡς ἀρχῆς οὐ μιγρᾶς οὕσης, πλέκειν τὰ πάντα, οὐ γιγνομένης καὶ αὐτῆς ὥσπερ τὰ ἄλλα ἐκ σπερμάτων, ἀλλὰ πρωτογοῦ αἰτίας οὕσης. (3^ο *Enn.*, I, § 8, p. 116, éd. F. D.)

23. — Λέγοιμεν κατὰ νοῦν τὸν κόσμον εἶναι, καὶ νοῦν πρὸ αὐτοῦ εἶναι, οὐχ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ' ὅτι παρὰ νοῦ ἔστι· καὶ φύσει πρότερος ἐκεῖνος, καὶ αἴτιος τούτου, ἀρχέτυπον οἷον καὶ παράδειγμα εἰκότος τούτου ὄντος, καὶ δι' ἐκεῖνον ὄντος, καὶ ὑποστάντος αἰεὶ τόνδε τὸν τρόπον. (3^ο *Enn.*, II, § 1er, p. 118, éd. F. D.)

24. — Πᾶν αὐτῷ φίλον, οὐ χωρισθὲν ἄλλο ἀπ' ἄλλου, οὐδὲ ἕτερον γεγεννημένον μόνον, καὶ τῶν ἄλλων ἀπεξενωμένον · ὅθεν οὐδὲ ἀδικεῖ ἄλλο ἄλλο, οὐδ' ἂν ἦ ἐναντίον. (*Eodem loco.*)

25. — Ψυχῆς δὴ τὸ πᾶν τὸδε διοικούσης κατὰ λόγον, οἷα δὴ καὶ ἐφ' ἐκάστου ζώου ἢ ἐν αὐτῷ ἀρχῇ. (2^ο *Enn.*, III, § 13, p. 67, éd. F. D.)

26. — Σώματος κακῶς συντεθέντος, ἐμπόδιον τὴν εἰς αὐτὸ ἐνέργειαν δι' αὐτὸ ποιῆσαι · οἷον οὐχ οὕτως ἁρμοσθείσης λύρας, ὡς δέξασθαι τὸ ἀκριβὲς ἁρμονίας εἰς τὸ μουσικούς ἀποτελεῖν τοὺς φθόγγους. (*Eodem loco.*)

27. — Ἐν λόγῳ τῷ ἐν τῷ σπέρματι ὁμοῦ πάντων καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὄντων, καὶ οὐδενὸς οὐδενὶ μαχομένου οὐδὲ διαφερομένου οὐδὲ ἐμποδίου ὄντος, γίγνεται τι ἥδη ἐν ὄγκῳ, καὶ ἄλλο μέρος ἀλλαχού · καὶ δὴ καὶ ἐμποδίσαιεν ἂν ἕτερον ἐτέρῳ, καὶ ἀπαναλώσαιεν ἄλλο ἄλλο. (3^ο *Enn.*, II, § 11, p. 119, éd. F. D.)

28. — Μεστὰ δὲ πάντα σημείων, καὶ σοφός τις ὁ μαθὼν ἐξ ἄλλου ἄλλο. Πολλὰ δὲ ἥδη ἐν συνηθείᾳ γινόμενα γινώσκεται πᾶσι. (2^ο *Enn.*, III, § 7, p. 64, éd. F. D.)

29. — Ἐτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε ἀκριβέστερον ἂν τις ἐπισκέψαιτο περὶ τούτων · ἂ τις ἂν ἰδὼν εἰς τὴν τῶν ἀστρων σχέσιν, ἢ εἶχον, ὅτε ἕκαστος ἐγίγνετο, προείποι, ταῦτα φασὶ καὶ γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, οὐ σημαινόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιούντων. (3^ο *Enn.*, I, § 5, p. 114, éd. F. D.)

30. — Ἐχει τοίνυν ἢ διάταξις οὕτω κατὰ νοῦν, ὡς ἄνευ λογισμοῦ εἶναι. (3^ο *Enn.*, II, § 14, p. 127, éd. F. D.)

31. — Οὕτω δὲ εἶναι, ὡς εἴ τις ἄριστα δύναίτο λογισμῷ χρῆσθαι, θαυμάσαι, ὅτι μὴ ἂν ἄλλως εὖρε λογισμὸς ποιῆσαι, ὁποῖόν τι γινώσκεται καὶ ἐν ταῖς καθ' ἕκαστα φύσεσι γινόμενον, εἰς αἰεὶ · νοερώτερον, ἢ κατὰ λογισμοῦ διάταξιν. (*Eodem loco.*)

32. — Πότερα δὲ οἱ λόγοι οὗτοι οἱ ἐν ψυχῇ νοήματα; ὁ γὰρ λόγος ἐν ὕλῃ ποιεῖ, καὶ τὸ ποιοῦν φυσικῶς, οὐ νόησις οὐδὲ θρασις, ἀλλὰ δύναμις τρεπτικὴ τῆς ὕλης, οὐκ εἰδυῖα, ἀλλὰ δρωῖσα μόνον, οἷον τύπον καὶ σχῆμα ἐν ὕδατι, ὥσπερ κύκλος. (2^ο *Enn.*, III, § 17, p. 70, éd. F. D.)

33. — Ἄ δὴ παραβοῦσα ἢ προῖδοῦσα ἢ ψυχὴ ἐπὶ τούτοις τὰ ἐφεξῆς

περαίνει καὶ συναίρει · προηγούμενα οὖν καὶ ἐπακολουθοῦντα πάντως, καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις τὰ ἐφεξῆς προηγούμενα, ὡς ἐκ τῶν παρόντων. (2^ο *Enn.*, III, § 16, p. 69, éd. F. D.)

34. — Τῆς ἐνεργείας, τῆς κατὰ τὴν ζώην, μορφοῦν δυναμένης καὶ κινούσης οὕτως ὡς μορφοῦν, ἢ τοίνυν ἐνέργεια αὐτῆς τεχνικῆ, ὥσπερ ἂν ὁ ὀρχούμενος κινούμενος εἴη · ὁ γὰρ ὀρχηστὴς τῇ οὕτω τεχνικῇ ζωῇ ἔοικεν αὐτὸς, καὶ ἡ τέχνη αὐτὸν κινεῖ, καὶ οὕτω κινεῖ, ὡς τῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς αὐτῆς πως οὐσης. (3^ο *Enn.*, II, § 16, p. 129, éd. F. D.)

35. — Ὅτι μὲν οὖν οὔτε χεῖρες ἐνταῦθα, οὔτε πόδες, οὔτε τι ὄργανον ἐπακτὸν ἢ σύμφυτον, ὕλης δὲ δεῖ ἐφ' ἧς ποιῆσαι, καὶ ἦν ἐν εἶδει ποιεῖ, παντὶ που δῆλον. Δεῖ δὲ καὶ τὸ μοχλεῦν ἀφελεῖν ἐκ τῆς φυσικῆς ποιήσεως. (3^ο *Enn.*, VIII, § 1^ο, p. 181, éd. F. D.)

36. — Οἱ κηροπλάσται ἢ κοροπλάσται, εἰς οὓς δὴ καὶ βλέποντες φήθησαν τὴν τῆς φύσεως δημιουργίαν τῆς αὐτῆς εἶναι, χρώματα δύνανται ποιεῖν, μὴ χρώματα ἀλλαχόθεν ἐπάγοντες οἷς ποιοῦσιν... μένειν δεῖ καὶ ἐνταῦθα τὴν δύναμιν, τὴν οὐ δια χειρῶν ποιοῦσαν. (*Eodem loco.*)

37. — Οὐ γὰρ πῦρ δεῖ προσελθεῖν, ἵνα πῦρ ἢ ὕλη γένηται, ἀλλὰ λόγον · ὁ καὶ σημείον οὐ μικρὸν τοῦ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς τοὺς λόγους εἶναι τοὺς ποιοῦντας. (3^ο *Enn.*, VIII, § 1^ο, p. 182, éd. F. D.)

38. — Ἐχρῆν μὲν μὴ ἐρωτᾶν (ἐφη φύσις), ἀλλὰ συνιέναι καὶ αὐτὸν σιωπῇ, ὥσπερ ἐγὼ σιωπῶ, καὶ οὐκ εἶθισμαι λέγειν. (3^ο *Enn.*, VIII, § 3, p. 182, éd. F. D.)

39. — Ἐπεὶ καὶ, ὅταν τὰ ζῶα γεννᾷ, οἱ λόγοι ἐνδον ὄντες κινῶσι · καὶ ἔστιν ἐνέργεια θεωρίας τοῦτο · ... τὸ γὰρ ποιεῖν εἶναι τι, εἶδος ἔστι ποιεῖν. (3^ο *Enn.*, VIII, § 6, p. 185, éd. F. D.)

40. — Καὶ οἱ ἐρώντες δὲ ἰδόντων καὶ πρὸς εἶδος σπευδόντων. (*Eodem loco, ad finem.*)

41. — Τῆς δὲ θεωρίας ἀναβαινούσης ἐκ τῆς φύσεως ἐπὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς νοῦν. (3^ο *Enn.*, VIII, § 7, p. 186, éd. F. D.)

42. — Πρόεισι μὲν δὴ ἕκαστον ἀπὸ μιᾶς τὸ αὐτοῦ πράττον, συμβάλλει δὲ ἄλλω ἄλλο. (2^ο *Enn.*, III, § 7, p. 64, éd. F. D.)

43. — Αὕτη δὲ ἢ ἔφρασις πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτῆς, οὐ ἐγγενομένου ἀπο-

πεπληρωται και ἔστη, και οὗτος δ βουλευτὸς ὄντως βίος. (1re *Enn.*, IV, § 6, p. 20, éd. F. D.)

44. — Ὅρθως γάρ και Πλάτων ἐκείθεν (ἀνωθεν) τὸ ἀγαθὸν ἀξιῶ λαμβάνειν, και πρὸς ἐκεῖνο βλέπειν τὸν μέλλοντα σοφὸν και εὐδαιμόνα ἔσεσθαι και ἐκεῖνῳ ἁμοιοῦσθαι και κατ' ἐκεῖνο ζῆν. Τοῦτο οὖν δεῖ ἔχειν μόνον πρὸς τὸ τέλος. (1re *Enn.*, IV, § 16, p. 25, éd. F. D.)

45. — Τίς ἕτερον εἶποι ἀγαθὸν ἐκάστω εἶναι, ἢ τὴν κατὰ φύσιν τῆς ζωῆς ἐνέργειαν; (1re *Enn.*, VII, § 1er, p. 38, éd. F. D.)

46. — Εἶναι ἐν αὐτῷ ἐνέργειαν, οἰκειάν και κατὰ φύσιν ἀεὶ, μηδὲν ἐλλείπουσαν. (*Eodem loco*.)

47. — Ἔστι δε τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, εἰς δ πάντα ἀνήρτηται, και οὗ πάντα τὰ ὄντα ἐφίεται, ἀρχὴν ἔχοντα αὐτὸ κακείνου δεόμενα. Τὸ δ' ἐστὶν ἀνενοεές, ἱκανὸν ἑαυτῷ, μηδενοῦ δεόμενον, μέτρον πάντων και πέρας, δοῦς ἐξ αὐτοῦ νοῦν και οὐσίαν και ψυχὴν και ζῶην και περὶ νοῦν ἐνέργειαν. (1re *Enn.*, VIII, § 2, p. 40, éd. F. D.)

48. — Ἐπεὶ οὐδ' ἐκεῖνον ἀποβλητέον τὸν λόγον, δε οὐ πρὸς τὸ παρὸν ἐκάστοτέ φησι βλέπειν δεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὰς πρόσθεν περιόδους, και αὐτὸ τὸ μέλλον, ὥστε ἐκείθεν τάττειν τὴν ἀξίαν. (3e *Enn.*, II, § 13, p. 126, éd. F. D.)

49. — Και εἰ κακῶς ἐχρήσαντο πλοῦτω, πένητας · και βιασάμενος γυναῖκα, ἔσται ἵνα βιασθῆ. (3e *Enn.*, II, § 13, p. 126 et 127, éd. F. D.)

50. — Κόσμον θεωρῶν τάχ' ἂν ἀκούσαις παρ' αὐτοῦ, ὡς Ἐμὲ πεποίηκε θεός, καγὼ ἐκείθεν ἐγενόμην τέλειος ἐκ πάντων ζώων, και ἱκανὸς ἑμαυτῷ και αὐτάρκης, οὐδενοῦ δεόμενος, δεῖ πάντα ἐν ἐμοὶ, και φυτὰ και ζῶα, και συμπάντων τῶν γεννητῶν φύσις, και θεοὶ πολλοὶ, και ψυχαὶ ἀγαθαί, και ἀνθρωποὶ ἀρετῇ εὐδαιμόνες. . . Πάντα δε τὰ ἐν ἐμοὶ ἐφίεται μὲν τοῦ ἀγαθοῦ, τυγχάνει δε κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν ἕκαστα · ἐξήρτηται γὰρ πᾶς μὲν οὐρανὸς ἐκεῖνου. (3e *Enn.*, II, § 3, p. 120, éd. F. D.)

VIDI AC PERLEGI.

Divione, 4 december 1879.

Facultatis litterarum Decanus

H. JOLY.

TYPIS MANDETUR.

Divionensis Academiae Rector,

J. VIEILLE.

ERRATA

Page 37, 5e ligne, virgule après segregatum..

— 39, dernière ligne, au lieu de : noscitur, lisez : nascitur.

— 46, 7e et 9e lignes, au lieu de : progreditur, lisez : progredi; au lieu de : conducunt, lisez : conducere.

— 58, 6e ligne, au lieu de : substantialem, lisez : materialem.

— 74, 4e ligne, au lieu de : secunda, lisez : tertia.

— 82, 7e ligne, au lieu de : μητὰ, lisez : μετὰ.

— 84, avant-dernière ligne, au lieu de : φύσιν, lisez : φύσις.

— 86, 13e lignè, au lieu de : ξυντείνε, lisez : ξυντείνει.